

MIÐNÁMSRIT

Juní 2014

Nr. 2

Um blaðið

Góðu lesarar!

Hesuferð er blaðið merkt av søguligum tilfari; men annað tilfar er eisini. Í vetur var hátíðarhald á Føroya Handilsskúla í sambandi við, at tað vóru 30 ár eru síðan, at bygningurin á Marknagili bleiv bygdur. Heðin Samuelsen helt røðu til hátíðarhaldið. Røðan hjá honum er prentað í blaðnum.

Vit hava brot úr søguni hjá føroysku fakfeløgunum fyri miðnámsskúlalærarar. Jákup í Gerðinum hevur skrivað um YF (Yrkisfelagið), Eyðgunn Samuelsen hevur skrivað um FTL (Føroya Tekniska Lærarafelag) og Tórður Johannesarson hevur skrivað um LH (Lærarafelag Handilsskúlan).

Tvær greinir eru um námsfrøðiligu útbúgvingina fyri miðnámsskúlalærarar; Búgvi Poulsen og Tórður hava skrivað hvør sína. Í fimm ár hava lærarar á Føroya Handilsskúla havt námsfrøðilig tiltøk, sum Tórður hevur skrivað um. Alex Ocampo hevði eitt upplegg í vár og hann hevur skrivað um evnið, sum hann umrøddi.

Olav Absalonsen hevur tvær greinir. Tann fyrra er ein týðing av grein hjá Robert Frank um, hví undirvísing í búskapi ger so lítlan mun. Vit ætla framyvir at skriva um búskaparlig evni. Hesuferð hevur Olav skrivað um Jules Dupuit og cost benefit greiningar av almennum verkætlanum.

Blaðstjórn: Olav Absalonsen og Tórður Johannesarson

Innihaldsyvirlit

Handilskúlin - móttøka 5. mars 2014, røða, Heðin Samuelsen	3
Søgubrot um YF, Jákup í Gerðinum	6
Føroya Tekniska Lærarafelag, Eyðgunn Samuelsen	24
Brot úr søguni um Lærarafelag Handilsskúlans, Tórður Johannesarson	28
Námsfrøðiliga útbúgvingin, Búgví Poulsen, Føroya Studentaskúli og HF-skeið	33
Námsfrøðiliga útbúgvingin - ein føroysk avbjóðing, Tórður Johannesarson	35
Námsfrøðiligt tiltak á Føroya Handilsskúla, Tórður Johannesarson	37
Etiskar reglur fyri lærarar? Alex Ocampo	39
Hví ger undirvísing í búskapi so lítlán mun? Robert H. Frank	41
Jules Dupuit og cost benefit greiningar av almennum verkætlanum, Olav Absalonsen	43

Handilsskúlin – móttøka 5. mars 2014

Røða: Heðin Samuelsen

Sum ein, sum hevði ein lítlan leiklut í, at hesin skúlin varð bygður, nýti eg høvið til at siga eitt lítið sindur um forsøguna.

Í hondini havi eg eitt lítið, ljósareytt rit, dagfest 7. november 1973: **Mål, strategi og byggeplaner for 70'erne**, sum varð sent føroysku myndugleikunum o.ø. og tí treka danska direktoratinum fyri vinnuútbúgvingar.

Tað var undirskrivað av hesum nevndarlimum: Jógvan Sundstein, formanni, Petur Christiansen, Klaus Hermann, Hanna Lisberg, Karl Jacobsen, Hans Hansen, Andreas Restorff, Sam Hansen, Páll á Dul, Knút Olsen, Hans Andr. Jacobsen, Ditleif Eldevig og Georg Thomsen - umframt deildarleiðarunum: Arnhold Abrahamsen, Jóhannes Enni, Tóri Skaalum og Hanus undir Leitinum.

Hetta ritið var støðið undir bæði hesum bygninginum, skúlanum á Kambsdali og -meiri óbeinleiðis - nýggja Marknagilsdeplinum - vil eg í hvussu so er halda.

Nevndu persónar umframt lærararnir á handilsskúladeildunum um alt landið møttust í november 1973 til ein ógvuliga týðningarmiklan fund við Áir, ið vardi tveir dagar, at viðgera støðuna og framtíðina.

Úrslitið var hetta ritið, sum, burtursæð frá støðulýsing, málsetningi, tørvsmetingum o.ø. fevnir um:

Nýtt virksemi, m.a. at fara undir FHS (HH fingur vit longu í 1978 í Fiskasølubygninginum) og merkomútbúgvingar.

Skúlabygging: Fyrst í Havn (standa liðugur í august 1975), so í/á Kambsdali (standa liðugur í august 1976) og síðani í Suðuroy. Eg minnst at talan var á fundinum um at byggja hann í Hovi. Umframt skuldi skúlaheim byggjast til hesar skúlar.

Kann ikki lata vera við at umrøða ein lítlan tilburð, sum mær var fyri á vári 1975 (stendur í bókini "Handilsskúlin, hálvrunnin øld", sum eg skrivaði við góðari hjálp frá Poul Johs. Lindberg):

Poul E. Petersen, kendi lærarin og ítróttaráðgevin og eisini hissini lærari á handilsskúlanum, stendur við reyðmálaðu hús síni við Perskonugøtu og klývur rabarburøtur. Komi framvið. Báðir stæða á til eitt lítið kurteisisprát: "Hvussu gongst við handilsskúlanum"? spyr Pól. "Ikki veit eg" var svarið, "eg væntaði so vist, at tað skuldi ikki taka meiri enn eitt ár at fáa gongd á at byggja, men enn røkist ikki fyri nøkrum, og soleiðis er við so mongum øðrum málum eisini".

"Mínar royndir siga mær", svarar Pól, "at frá tí, tú fært eitt hugskot, til tað gerst veruleiki, ganga 30 ár í miðal. Tí mást tú ikki gevast, men brynja teg við toli!" Meiri var ikki talað, men kanska hugsað.

Tankin um at byggja og hava dagskúla var ikki nýggjur, tí føroyingar vóru leingi tey einastu í kongaríkinum, sum bara høvdu kvøldskúla. Meðan Djóni í Geil var skúla-stjóri, bjóðaði kommunan soleiðis skúlanum í 1963 eitt byggilendi sunnanvert plantaguna. Helst var tað rivalisering millum Havnina og hinar handilsskúlnar í Føroyum, sum forðaði fyri, at ikki varð komið víðari við at byggja. Tann sundur-drátturin varð loystur í 1968, tá ið allir skúlarnir skipaðu seg sum **Føroya Handilsskúli**.

Rembingarnar á vinnuskúlaøkinum seinast í 60-árunum og 70-árunum vóru ógvilsligar:

Tekniskir skúlar og skúlaheim skuldu byggjast bæði í Havn og Klaksvík. Skúlaheimið í Havn stóð liðugt 1975 og fekk kommunan í lag í 1978, at TS kundi hýsast *fyríbils* í hallum við Velbastaðvegin. Danir vildu hava, at bert ein felags vinnuskúli var í Føroyum. Tað gjørði sítt til, at stígur kom í.

Maskinskúlin vildi eina tíð eisini sleppa at byggja saman við Tekniska Skúla og Handilsskúlanum á matriklinum, sum kommunan hevði ætlað øllum skúlunum, men sum TS nú vildi hava fyri seg sjálvan. Mikið stríð stóðst av hesum, men eftir at Egon gjørdist stjóri, og TS og HS byrjaðu at spæla fótbólt móti hvørjum øðrum, gjørdist samstarvið rættiliga gott.

Í 70-árunum vóru álit eftir álit skrivað í øllum ælabogalitum um byggimál og skúla-strukturar v.m. sum ov leingi og fløkjasligt er at greiða frá her. Tað var eisini í hesum árunum at tankin um at yvirtaka umsitingina av øllum skúlamálum og hugsanin um samanrenningina av miðnámsskúlunum kom fram.

Aftur til Poul hjá Elinborg ella summa summarum: Tað tók 20 ár at fyrireika og byggja fyrsta handilsskúlan. Tað verða 50 ár farin, tá ið Tekniski skúlin væntuliga fær síni ynski uppfyllt og 35-40 ár at mýkja eina bygnaðarlaga samanrenning av TS, HS og studentaskúlanum. Nevniliga við Marknagilsdeplinum. Sig so tað!

Eg kann nevna trý viðurskifti, hví tað gekst lutvíst skjótt, hóast nógva mótgongd frá danskari og aðrari síðu, og stríð hjá Handilsskúlanum, at sleppa at fara undir bygging:

- 1) Vit høvdu eina virkuliga visionera, virkna og væl virkandi nevnd.
- 2) Vit høvdu myndugleikarnir við okkum: Landsstýrið, Løgtingið, Ríkisumboðið, Landsskúlafyrisingina og Tórshavnar kommunu umframt deildir skúlans uttan fyri Havnina.
- 3) Og so nøkur frímerki eisini, billi eg mær inn.

Tað gekk soleiðis fyri seg: Á einum fundi fyri danskar handilsskúlar á vári 1981 (haldi eg tað var) í Køge var eisini ein iðin frímerkjasavnari, sum var formaður fyri HK og "Bygge- og strukturudvalget" hjá danska direktoratinum, sum m.a. umsatt byggimál. Haðani høvdu vit fingið at vita, at tað lá illa fyri við okkara umsókn. Nú vóru góð ráð dýr. Eg fann tí uppá at hava nøkur frímerkir, sum pápi mín hevði savnað, við mær, setti meg við barrdiskin soleiðis av tilvild við síðina av Benzon -

soleiðis æt hann - og setti meg at kanna hesi frímerki, uttan annars at gera vart við meg. Við eitt sigur Benzon. "Må jeg se?". "Gerne!" var svarið. "Meget interessant", var tað næsta hann segði. "Vil du ha dem?" sigi eg. "Må jeg virkelig?" "Ja, ta' dem bare. Dem har jeg ikke forstand på alligevel". Viku seinni fekk eg takkarbræv saman við einari forvitnisligari bók. Og triggjar vikur eftir hevði Bygge- og strukturudvalget givið donsku fíggarnevndini tilmæli um bygging av hesum skúla.

Spakin varð settur í 4. januar 1982 og 17. august 1983 byrjaði skúlagongdin. Og 29. oktober sama ár handaði formaðurin fyri bygginevndina, Bernd Johansen, dugnaliga formanninum fyri skúlanum, Jógvani Sundstein, symbolskt lykil til skúlan við eftirfylgjandi glæsiligari móttøku og veitslu, har Eilif Samuelsen, landsstýrismaðurin, sum dugnaði skúlanum so væl á mangan hátt, eisini var millum tey 300 innbodnu. Hann (altso skúlin - ikki Eilif) kostaði 18 mill. kr., sum ætlað. Kortini leyp ein 1/2 mill. av, við tað at vit bíðaðu eitt sindur við at selja kredittfelagsobligatiórnar, sum upprunaliga vóru mettar til kurs 65, til kursurin kom uppá 105,57, sum man vera eindømi.

Byggiráðgevar vóru Árni Winther, Preben Hansen, Sofus M. Jacobsen og Viggo Akraberg Hansen. Ov langrøkjut verður at nevna arbeidstakararnar. Men byggingin var eitt satt fyridømi um gott arbeidslag og væla arbeiði. Sagt verður t.d., at tað, sum leyp av frá timburarbeiðinum, rúmtist í einari trillubøru.

Ein sjafførur, sum skuldi koyra meg oman í býin, hevði hesa viðmerking til útsjóndina av bygninginum hjá Árna: "Tann, sum hevur ábyrgdina av hasum bygninginum, átti at verið hongdur. Hatta er ljótasti bygningur í landinum. Nei, kanska er SMS ljótari." Hann bráðtagdi, tá ið eg fortaldi honum um mín lut í miséruni.

Tað er gott, at øll onnur og danska arkitektablaðið høvdu eina aðra meining.

Eg minnst við takksemi øll tey nevndu og fleiri, sum eg ikki havi nevnt. Eg minnst serliga við takksemi idealistisku lærararnar, sum fylgdu við frá gamla handilsskúlanum. Og inspektørarnar Leiv Harryson og Ragnar Magnussen fyri teirra fantastiska ídni og dugnaskap at fáa gerandisdagin at glíða so lætt, eftir at vit fluttu inn, og øll hini fyri tað sama, eitt nú fyrsti húsavørðurin og fryntligu damurnar í køkinum og vaskikonurnar. Og annars allar nýkomnu lærararnar. Og eg minnst við takksemi teir næmingar, sum eg lærði at kenna. Ongin skal billa mær inn, at tað finnast truplir næmingar.

Takk fyri innbjóðingina og fyri, at tit lurtaðu. Gævi framtíð skúlans verður **Björt**. Hetta seinasta var eisini reklama fyri dótttrini.

Sögubrot um YF

Jákup í Gerðinum

Jákup í Gerðinum er fæddur 1936 úti í Gerðinum í Vestmanna, byrjaði á VBV í 1951, preliminarprógv í 1953, studentur í 1955, sivilverkfrøðingur í 1962, arbeiddi á København Belysningsvæsen 1962-64, lærari í Hoydølum 1964-88. Fyrisitari hjá Føroya Handverksmeistarafelag 1988-99. Síðan tá eftirløntur.

Tórður Johannesarson hevur biðið meg skriva eina grein til Miðnámsrit um YF við denti á tey fyrstu árin. **Herðingar** í endurgivnum tekstum eru mínar. Yrkisfelag studentaskúla- og hf-lærara (YF) varð stovnað 5. apríl 1982. Frammanundan høvdu flestu lærararnir verið limir í Gymnasieskolernes Lærerforening (GL). Sáttmálasettu lærararnir vórðu løntir eftir sáttmála millum GL og Finansministeriet. Tænastumenn fingtu yvirtíðarløn, samsýningar og niðursett tímatal eftir GL-sáttmála.

Áðrenn eg fari at greiða frá, hví vit tóku okkum úr GL og stovnaðu YF, haldi eg tað vera hóskaði at nema eitt sindur við lønarviðurskiptini hjá læraranum fyri 1961, tí hesi hava vist ongantíð áður verið umrødd alment. Petur Martin Rasmussen hevur trivið í studentaskúlasøguna í ársfrágreiðingini frá 1964, men sum hann skrivar: ... *so gjørdist hetta meira søgan um studentaskúlamálið enn um sjálvan skúlan*. Í 50 ára minningarritinum frá 1987, sum Jógvan Jespersen legði til rættis, verður heldur ikki komið inn á lønarviðurskiptini. Bæði Petur Martin og Jógvan skriva um tey trongu høliviðurskiptini. Her kann til stuttleikar skoytast uppí, at Th. Nygaard og Chr. Haraldsen hava verið í Sandavági og hugt at militerhospitalinum, og í brævi dagf. 5. juli 1944¹⁾ skriva teir til kommunustýrinu í Vágum um sína áskoðan at nýta militerhospitalið til studentaskúla.

Árini 1937-59

Frá hesum tíðarskeiðnum havi eg funnið ymist tilfar í kjallaranum á Studentaskúlanum í Hoydølum um lønarviðurskiptini. Eg haldi tey vera so mikið áhugaverd, at nøkur av teimum verða endurgivin í heilum líki. Sama kann sigast um skjøl, sum liggja í landsstýrinum. Á Landsskjalasavninum er einki funnið (enn).

Í brævi frá 15. juli 1937 til *Undervisningsinspektøren for Gymnasieskolerne Dr. Højberg Christensen*²⁾ greiðir Th. Nygaard frá ætlanini um studenta- og preliminarkeið. Og á ólavsøku í 1937 handar Th. Nygaard lögtingsins vinnunevnd *Uppskot til tvey ára studentaskeið*³⁾. Hesi bæði skrivini eru sjálvandi rættiliga lík. Skeiðið byrjar við einum nýmásligum fyrsta flokki og einum fyrsta árs fyrireikingarflokki (preliminarflokki). Flokkarnir hava 32 undirvísingartímar hvør um vikuna ella tilsamans 64 tímar.

Tað er søguliga áhugavert at síggja, hvussu nógv lærararnir tóku á seg fyri at fáa tímatalvuna at ganga upp, tá ið studentaskúlin byrjaði 1. september í 1937. Teir 64

tímarnir vorðu byttir út á lærararnar soleiðis: Erik Petersen, sum var cand. mag. í donskum og musikki, skuldi undirvísa í donskum, føroyskum, geografi, natúrufrøði, natúrulæru, rokning og matematikk í tilsamans 24 tímar um vikuna. Chr. Haraldsen, sum var cand. mag. í fronskum og týskum, skuldi undirvísa í týskum, fronskum, søgu, fornaldarfrøði og føroyskum í tilsamans 24 tímar. Th. Nygaard, sum var cand. mag í enskum og týskum, skuldi undirvísa í enskum í tilsamans 10 tímar. Chr. Lützen, yvirlærari, undirvísti í 2 tímar í matematikk, og Jacob Dahl, próstur, undirvísti 4 tímar í latíni. Bæði Nygaard og Haraldsen høvdu prógv frá Føroya Lærarskúla, áðrenn teir fóru niður at lesa.

Um læraralønirnar stendur í uppskotinum:

Av lærarunum fáa Kr. Haraldsen og Erik Petersen, sum einki annað arbeiði hava, hvør 300 kr. um mánaðin við plikt til at undirvísa í 24 tímar um vikuna; fyri yvirtímar verður goldið 4 kr. fyri hvønn undirvístan tíma. Hinir lærarnir fáa 4 kr. fyri hvønn undirvísingartíma. Fyrstøðumaðurin fær 500 kr. um árið.

Th. Nygaard var framvegis lærari við realskúlan í Havn, og tí fekk hann tímaløn fyri at undirvísa 10 tímar um vikuna. Hugtøk sum skyldugt tímatal og niðurstett tímatal fyri at rætta skrivligar uppgávur tykjast ikki at vera til í 1937 og heldur ikki nøkur ár seinni. Og lærararnir hava heldur onga eftirlønarskipan. Í 1938 koma Bergstedt (matfys) og Ladegaard Pedersen (søga, latín) á skúlan og verða her til eftir kríggjð.

Nygaard sendir lögtinginum eina *Frágreiðing um yrki studentaskúlans* á hvørjum ári. Í september 1939⁴⁾ skrivar hann m.a.: *...Í mai og juni 1939 varð hildin eksamia fyri fyrstu ferð. Tríggir censorar komu niðri frá. Úrslitið var, at allir næmingarnir, sum vóru innstillaðir, fingi prógv. So nevnir hann nøvn og úrslit og heldur fram: Úrslitið má soleiðis sigast at vera rættuliga gott samanborið við úrslitini á øðrum studentaskeiðum. Tað gekk soleiðis bara væl, hóast leikmenn undirvístu næmingunum í ávísam lærugreinum.*

Í kladdu til skúlans fíggarætlan fyri 1940-41⁵⁾ sæst, at fasta lønin er 345 kr. Mánaðarlíga fyri at undirvísa 29 tímar um vikuna. Yvirtíðarlønin er nú 10 kr. um mánaðin fyri hvønn yvirtíma. Fyrstøðumaður (Th. Nygaard) undirvísir 21 tímar um vikuna fyri 260 kr. mánaðarlíga. Harafturat fær hann 500 kr. árlíga fyri at vera fyrstøðumaður. Tað er ilt at síggja nakað ávíst lutfall millum tímar og lønir hesi árin. Tað kann hugsast, at lærararnir fáa eina mánaðarløn sum líkist lønini, sum lærararnir við realskúlan og læraraskúlan fáa. Vit vita, at skúlin fór í gongd uttan nakra lögtingssamtukt og uttan nakra peningajáttan. Edward Mitens, sum var formaður í Vinnunevndini, tók persónliga ábyrgdina av hesum, eisini ta fíggarlígu. Tað er tí ikki so lægið, at heldur eingin greið lønaravtalað var í 1937.

Sum flest øllum kunnugt, rindaðu næmingarnir 20 krónur um mánaðin fyri skúlagongdina. Hetta munandi rættuliga væl - yvir 20% - fyrstu árin. Løgtingið tók ikki skúlapeningin av fyrr enn 1. apríl 1955. Aðrar inntøkur hjá studentaskúlanum vóru 1000 kr. frá Havnar býráð, og tilskotið frá statinum var um 400 kr. fyri hvønn studentaskúlanæming og um 140 kr. fyri hvønn preliminarist. Tað skal tó viðmerkjast, at ómúgvandi næmingar fingi skúlapeningin aftur sum studning frá

lögtinginum/landsstýrinum. Eg haldi meg minnst, at eg fekk 400 kr. árliga, meðan eg gekk á VBV.

Í einum brævi dagf. 25.01.1961⁶⁾ frá Studentaskúlanum til Undervisningministeriet skrifvar Haraldsen soleiðis um *Lærernes lønforhold*:

Efter at kursus lærere i nogle år havde været lønnet efter overenskomst, vedtog Lagtinget i 1941, at lærerne ved kursus skulle lønnes efter samme regler, som gælder for danske gymnasielærere. Denne ordning blev fulgt til 1958.

Eg veit ekki, hvat ið hetta er fyri sáttmáli (overenskomst), sum lærararnir skulu hava verið lóntir eftir 1937-41, og í Lögtingstíðindunum fyri 1937-40 stendur einki um, hvussu lærararnir við studentaskúlan skulu lónast. Í teimum brøvum, sum Nygaard sendir lögtinginum í 1940 og 1941, og sum eru endurgivin niðanfyri, bendir alt á, at lónarviðurskiftini eru ógreið.

Í eini kladdu til *Frágreiðing um yrki studentaskúlans í skúlaárinum 1939-40* frá 31.08.1940⁷⁾, skrifvar Nygaard millum annað:

Eg loyvi mær upp í hesa frágreiðing at skoyta eina umsókn frá øllum lærarunum við skeiðið um eitt dýrtíðartillegg, eins og aðrir, ið eru í lögtingsins ella statins tænanstu fáa tað. Framvegis loyva vit lærarar okkum at søkja tingið um, at okkara ansetilsis- og lónarviðurskifti verða skipað á einum tryggari grundarlagi enn higartil, soleiðis at vit kunna vera eins væl stillaðir og lærarar við statsskúlarnar viðvíkjandi ancienniteti, pensión o.ø.. Summir av okkum hava longu virkað við skúlan í 3 ár og áttu soleiðis eftir vanligum lónarreglum at fingið okkara fyrstu lønhækkan.

Nygaard loyvir sær síðan at nema við sína egnu støðu, tí hann torir ekki at sleppa undirvísingini við realskúlan, tí støðan við studentaskúlan er so ótrygg. Hann endar frágreiðingina soleiðis:

Nú sær ikki út til nakra broytan bráðliga, og noyðist eg tí at biðja lögtingið um, so skjótt sum tað ber til, annaðhvørt at loysa meg frá studentaskúlanum, ella at tryggja mína støðu soleiðis, at eg kann siga plássið við realskúlan frá mær uttan at líða nakran vansa.

Sambært eini ódagfestari kladdu⁸⁾, men sum má vera frá aug. 1941 skrifvar Nygaard - heldur speiskliga - aftur til lögtingið um lónarviðurskiftini:

Fyri einum ári síðani søkti eg vegna allar lærararnar við studentaskeiðið lögtingið um, at okkara lón- og ansetilsisviðurskiftir vórðu umskipað soleiðis, at vit kundu vera eins væl stillaðir og lærarar við statsskúlarnar. Úrslitið av hesi umsókn, sum var okkum kunngjørt, eftir at lögtingssetan var endað, var ein skipan, sum, tó at hon í ymsum førum merkir eitt framstig, als ikki er eftir okkara tykki. Eg loyvi mær tí at søkja tingið um, at henda sak verður tikin upp aftur til nýggja viðgerð í hesi tingsetuni.

Okkara krav er stutt sagt hetta: somu lón og somu vilkor í heila tikið, sum okkara starvsbrøður við studentaskúlarnar í Danmark. Mær tykist hetta krav vera so rímligt, at tað nýtist ikki at begrundast; men eg skal tó nevna, at um ikki hetta krav verður uppfyllt, so skjótt sambandið kemur aftur í lag við Danmark,

*vilja ið hvussu er summir, kanska allir lærararnir, sum nú eru við hendan skúlan, skjótast møguligt, royna at sleppa sær niður til ein annan skúla, har løn og vilkor eru betri; og teir ið koma í staðin, um nakar fæst, verða neyvan av tí besta slagnum. Tí tykist tað mær, at um tað er lögtingsins ætlan at dríva studentaskúla við undirbetaltum lærarakreftum, og skal tað vera neyðugt, enntá í eini tíð, hvar peningur tykist at tróta minni enn nakrantíð áður, so er tað rættiliga vónleyst at halda fram, og so er betri at leggja henda skúla niður aftur í dag enn í morgin, og síðan at halda fram sum áður við **at gráta og syngja um latínskúlan, sum fór fyri bakka, aðru ferð píndur í hel av f.l.***

*Eg loyvi mær at nevna eitt enn: Í 1939 beint áðrenn kríggið brast á, kom uppskot frá undirvísingarmínisteriinum til stovnan av statsskúla. Uttan at vilja siga, hvat ið var rætt ella skeiwt, loyvi eg mær at minna á tað faktum, **at tað var av lögtingsins ávum, at einki spurdist burtur úr hesum uppskoti**; og tey sum líða undir tí eru ikki teir lögtingsmenn, sum forkoma uppskotinum uttan at seta nakað annað og betri í staðin, men lærarar og næmingar við lögtingsins studenta- og preliminariskeið. Eg sigi lærarar, tí eg haldi tað ikki vera óbeskeðið at trúgva, at vit, sum hava virkað við studentaskúlan, høvdu fingið loyvi til at hildið fram við tann nýggja skúlan lóntir í hvussu er sum adjunktar. Tað er tí ikki meir enn lögtingsins skylda at skaffa okkum ta løn og tey vilkor, sum tað hevur forðað okkum í at fingið á annan hátt.*

Henda skortfleingjan hjálpti, tí lögtingið eftirlíkar kravinum frá lærarunum, og í Løgtingstíðindum frá 1941 sæst, at hetta uppskot verður samtykt 16-0 hin 13. nov.:

- 1) Skúlastjóri Nygaard og hinir lærararnir við studentaskúlan verða frá 1. januar 1942 lóntir sum adjunktar sambært ta av skúlastjóranum í málinum givnu uppgávu um, hvussu hesir verða lóntir. Leiðarasamsýningin verður hækkað skúlastjóranum frá 500 uppí 1.200 kr. um árið.
- 2) Tingið játtar studentaskúlanum ókeypis telefon.
- 3) Landsnevndin verður heimilað úr økonomiska grunninum at veita ómúgvandi studenta- og preliminariskúlanæmingum ein hóskandi studning.

Nú valdar so friður um fastlønarviðurskiftini til 1958, tá ið studentaskúlalærararnir í Danmark kunnu verða sáttmálasettir í staðin fyri at vera tænaðumenn. Tað vendi eg aftur til niðanfyri.

Viðvíkjandi tímaníðurskurði fyri skrivlig heimaarbeiði og samsýning fyri umsjón við søvnum er einki at finna fyrr enn eftir kríggið. Sambært einum ódagfestum skjali⁹⁾ við yvirskriftini *Yvirliit yvir tað eykagjald, sum lærararnir við studentaskúlan sambært "Ministeriets Skrivelse af 29. dec. 1922" eiga til góðar fyri skrivlig heimaarbeiði síðan 1. jan. 1942, tá ið teir eftir lögtingsviðtøku av nov. 1941 vórðu lóntir sum adjunktar, og til 31. juli 1946 (útgangin á hesum skúlaári) fáa lærarar nú samsýning fyri skrivlig arbeiði; men soleiðis sum eg lesi nevnda skriv, fáa lærararnir tó í mesta lagi trýggjar tímar samantlagt fyri skrivligt heimaarbeiði. Í brævi frá 22. september 1950¹⁰⁾, sum landsstýrið sendir fysikk-lærara viðvíkjandi eftirgjaldi, verður víst til trý rundskriv frá Kenslumálaráðnum um skrivlig heimaarbeiði og umsjón við søvnum. Tey eru frá 05.02.1948, 22.04.1949 og 01.04.1950. Í einum brævi frá 14.11.1956¹¹⁾ til landsstýrið vísir Nygaard á, at sambært áðurnevnda rundskrivi frá 05.02.1948 verður í mesta lagi*

goldið fyri 5 tímar, hóast arbeiðið tekur væl longri tíð. Í sama brævi skrivar hann eisini, at ivaleyst var tað best, um lærararnir ikki høvdu stórvegis fleiri tímar enn teir normalu 27 um vikuna. Her sær út til, at 27 tímar eru tað skylduga tímatalið, sum eisini var nýtt í Danmark til 1958.

Kreppa á Studentaskúlanum 1959-61

Áðurnevnda skriv frá 25.01.1961⁶⁾ til *Undervisningsministeriet* undirskrivað av Chr. Haraldsen, kst. kursusleder, snýr seg um at fáa Kenslumálaráðið at góðkenna studenta- og preliminærskaiðið sum gymnasium við realdeild, nú undirvísingin á skeiðunum er longd eitt ár. Í tí sambandi verður greitt frá ymsum viðurskiftum m.a. um *Lærernes lønforhold*:

Efter at kursus' lærere i nogle år havde været lønnet efter overenskomst, vedtog Lagtinget i 1941, at lærerne ved kursus skulle lønnes efter samme regler, som gælder for danske gymnasielærere. Denne ordning blev fulgt til 1958. Men den danske tjenestemandslø af 7. juni 1958 er ikke trådt i kraft for vort vedkommende. Vore løndele beregnes stadigvæk efter den forrige lønningslov, og Lagtinget har hidtil nægtet fortsat at yde os samme løn, som vore kolleger i Danmark oppebærer.

Men sagen er ikke afsluttet endnu. Der er af Lagtinget nedsat et udvalg, som skal udarbejde forslag til ny lønningslov for blandt andre lærerne ved kursus, og Lagtinget skal i indeværende samling tage stilling til denne lov, som bliver så afgørende for vor skoles fremtid. Hvis der nemlig sker det, at man fortsat vil stille os lærere ved Lagtingets studenterkursus lønmæssigt dårligere end vore danske kolleger, så kan vi ikke forvænde at få lærerkræfter fra Danmark, hvad vi nødvendigvis må have, da vi allerede i næste skoleår må ansætte 2 eller 3 nye cand. mag.er og ikke i øjeblikket har kvalificerede folk herhjemme til disse stillinger. Når dertil kommer, at nogle af vore yngre lærere vil søge bort, hvis lønsspørgsmålet ikke bliver bragt i orden, så vil man forstå, at vort kursus vil komme i de største vanskeligheder på grund af lærermangel.

Nær fær almenningurin so at vita, at studentaskúlin er í svárum trupulleikum? Tað einasta eg higartil havi funnið í bløðunum, er henda lýsingin frá mai 1960 í sambandi við upptøkuroynd til preliminærskaiðið og innmelding til studentaskeiðið (mín herðing):

Studentaskúlin

Við tí fyrivarni, at stórir vandi er fyri, at skúlin noyðist at steðga vegna læraratrot, um lønarviðurskiftini ikki koma í rætt lag, verður upptøkuroynd til preliminærskaiðið ...

Við sama fyrivarni verður eisini tikið móti innmelding til studentaskeiðið ...

Th. Nygaard

Tað letur ikki til, at hendan lýsingin fær føroysku bløðini at spyrja Nygaard, hvat ið er á vási. Tá ið eg einki fann í bløðunum um læraratrot ella lønarviðurskifti, var farið í landsstýrið at leita. Elsta skjalið, sum eg havi funnið har úti um hesi viðurskifti, er hetta brævið frá Føroya Lærarafelag¹²⁾ til landsstýrið dagf. 17.11.59:

Føroya Lærarafelag biður Føroya landsstýrið um at skipa so fyri, at lærararnir við studentaskeið lögtingsins fáa somu løn sum studentaskúlalærarar í Danmark, og at henda skipan fær gildi frá 1/4 1959.

Um lønarskipanin við studentaskúlan her ikki er á somu hædd sum lønarskipanin við studentaskúlarnar í Danmark, verður tað ringt at fáa lærarar til skúlan, og kann tað tí vera væntandi, at skúlin kann koma at mangla kvalificeraðar lærarar.

F.v.

Poul E. Petersen

Føroya Lærarafelag ber helst ótta fyri, at læraratrotið fer at fáa fylgjur fyri Lærarskúlan, har sum studentaskúlalærararnir eisini undirvísa.

Næsta skjalið er bræv dagfest 25. februar 1960 frá studentaskúlalærunum til landsstýrið¹³⁾:

Undirritaðu lærarar við studentaskúlan kenna tað sum skyldu sína at gera landsstýrið og avvarðandi myndugleikar var við ta støðu, sum okkara hæggra undirvísing er komin í.

Soleiðis sum næmingatalið er vaksið ár undan ári, fer ongin at ivast í, at hesin skúlin er ein veruligur og týðandi táttur í okkara samfelagsligu menning.

Tað er tí hugstoytt at mega viðganga, at um ikki avgerandi vønd kemur í, er størstur vandi fyri, at skúlin fer fyri bakka.-

Soleiðis sum tað nú liggur fyri, eru tað tvey høvuðsmál, sum mega loysast, um skúlanum skal vera lív lagað: annað er húsaspurningurin, hitt er læraratrotið.-

Vit eru ikki í iva um, at landsstýrið er sinnað til og heldur seg ført fyri at fremja tær tilætlaðu byggjætlanir sum skjótast. Men nú er ongin tíð út at geva.-

Læraratrotið er eftir okkara tykki ikki minni átrokandi, og tað slepst ikki undan í bræði.

Tað er ein veruleiki, at í komandi árum noyðast vit at víska skúlanum lærarar úr Danmark; men sum landsstýrinum kunnugt, er læraratrotið har ovurhonds stórt. Sambært tær seinastu uppgávurnar vantar í lötuni yvir 500 cand. mag.'ar ella 25% av øllum gymnasiulærarum, og í næstum fer trotið at koma upp móti 1000.

Ein treyt fyri at víska okkara skúla ta neyðturviligu tilgongd av forsvarliga útbúnum lærarakreftum er at skapa kappingarfør arbeiðsviðurskiftir og lønarkor. Høarki er gjørt enn.

Vit halda tað vera óráð, at longur verður drálað við at seta ta lønarligu nýskipan í verk, sum framd var í Danmark í farna ári. Tað er púra greitt, at hesum slepst ikki undan, soleiðis sum viðurskiftini eru, og vit mæla til, at lønarspurningurin verður greiddur sum skjótast.

Vit loyva okkum at vísa til, at fólkskúlalærarnir her á landi hava fingið lønarkrøv síni framd sambært danskar lønarreglur. So mikið meira umráðandi er tað, at lærarar studentaskúlans fáa somu sændir.

Vit vóna, at landsstýrið hevur eina fatan av, houvssu týðningarmikið tað er at fáa loyst henda spurning sum skjótast, og vit eru altíð fúsir at samráðast við landsstýrið um hetta mál.

Th. Nygaard
Arnbjørn Mortensen

Erik Petersen
Andrias Højgård

Sofus Joensen
Chr. Lützen

Chr. Haraldsen

Th. Nygaard, skúlastjóri fær hetta brævið¹⁴⁾ hin 28. apríl 1960 frá sínum yngru starvsfelögum:

Aftan á at Føroya Løgting hevur felt uppskot landsstýrisins um broyting av tænaðumannalønunum, og vit fyri framtíðina mega rokna við at koma at arbeiða fyri munandi minni lön, enn tað stendur okkum í boði á donskum gymnasium - har vit, undir tí ovurhonds stóra læraratrotinum, til eina og hvørja tíð kunnu fáa starv - vilja vit lata tygum vita av, at vit vegna tey vánaligu og ótryggju lönarkor halda okkum vera noyddar at fara at hugsa um at søkja starv uttanlands.

Og longri niðri skriva teir:

Limaskapur okkara í Dansk Magisterforening loyvir okkum heldur ikki at arbeiða undir verri lönarkorum enn danskir gymnasiulærarar.

Vit vilja gera vart við ætlanir okkara í so góðari tíð, at tygum skulu fáa stundir til at umráða tygum, og vilja biðja tygum sum skjótast - áðrenn nakað stig verður gjørt frá okkara síðu - at skaffa okkum vissu um, hvussu fer at verða tænaðumanna viðurskiptunum viðvíkjandi.-

Vit vóna hóast alt, at Føroya Landsstýri fær borið tað so í bandi, at vit kunnu blíva verandi her, men teimum áður nevndu treytunum ber ikki til at víkja frá.-

Á Studentaskúlanum, tann 28. apríl 1960.

Andrias Højgård

Sofus Joensen

Arnbjørn Mortensen

Og sama dag sendir Nygaard landsstýrinum hetta sera speiska og hvassorðaða brævið¹⁵⁾:

Lærararnir við studentaskúlan hava áður í skrivum gjørt landsstýrið vart við, hvussu hættislig stöðan er fyri skúlan, og at tað stendur um lív ella deyða, mest orsakað av húsaneyðini og teimum óloystu lönarviðurskiptunum.

Nú er so tað ótrúliga hent, at lögtingið - eftir at hava veitt summum av sínum tænaðumonnum og øllum fólkskúlalærarunum fullar sændir samsvarandi tær lönarreglur, sum galdandi eru í Danmark. - hevur sýtt øðrum tænaðumonnum, harímillum studentaskúlalærarunum, somu sændir

Tað er eyðsæð, at lærararnir ikki vilja lata sær slíkt órættvísi lynda, og tað er eyðsæð, at eingir lærarar fáast til skúlan undir ringari treytum, enn teimum standa í boði við skúlar í Danmark, og tað er eisini eyðsæð, at ið hvussu er teir yngri lærararnir vilja søkja burtur hiðani.

Sostatt dugi eg ikki at síggja, hvussu skúlin skal kunna halda fram, og tað tykist mær, at tað hevði verið nógv sømiligari og ruddiligari, um lögtingið samtykti at taka skúlan av, heldur enn at royndu at pína hann í hel, um so er, at landið ikki orkar at bera tað, hann kostar.

Undarliga ósambærlikt má tað eisini tykjast, tá ið lönarviðurskiptini hjá fólkskúlalærarunum verða greidd við at avreiða 5% av skúlanum aftrat til statin, at ein líknandi útvegur ikki eisini verður nýttur at greiða lönarviðurskiptini hjá studentaskúlalærarunum. Her hevði bert verið neyðugt at tikið ímóti tí tilskotinum, sum staturin letur til øll onnur students- og preliminærskúla í ríkinum,

(hetta man í lötuni liggja um einar 1000 kr. fyri hvønn dimmitteraðan student og nakað minni fyri hvønn preliminarist). Ella tá ið staturin verður biðin um at gjalda 55% av lønunum til fólkaskúlalærararnar, hví verður so tað sama ikki gjørt, tá ið talan er um studentaskúlan? Ella enn betri, tá ið lögtingið samtykkir at heita á statin um at byggja nýggjan og tíðarhóskandi læraraskúla og seta serligar lærarar við hann eftir donskum lønartreytum sjálvandi - kann nakað annað hugsast? - hví verður ikki tað sama gjørt, tá ið talan er um studentaskúlan? Ikki skal nakað av hesum skiljast sum uppskot til nakra loysn frá mínari síðu. **Eg loyvi mær bert at spyrja, tí eg dugi ongan logikk at síggja í hesum skúlapolitikkinum, ið rikin verður. Ella er tað so, at studentaskúlin skal nýtast sum ein lítil fjøður í tí nationala hattinum? Lítið mansligt tykir mær tað tá vera at lata lærararnar gjalda fyri pyntið við avklíptum lønum.**

Støðan er nú sum sagt tann, at eg dugi ikki at síggja nakran móguleika fyri, at studentaskúlin kann halda fram, um ikki lønarviðurskiptini hjá lærarunum sum skjótast - og tað hastar nógv - verða greidd á ein slíkan hátt, at teir í ongum føri fáa ringari sømdir, enn teimum standa í boði við studentaskúlar í Danmark, og hetta má eisini tryggjast teimum í tíðini frameftir, so leingi tey politisku viðurskiptini Danmarkar og Føroya millum eru, sum tey eru. **Verður hetta ikki gjørt, leggi eg við hesum skrivi starvið sum fyristøðumaður studentaskúlans frá mær og vil rokna meg at vera leysan, tá ið hetta skúlaárið er komið at enda t. 1. aug.**

Samstundis má eg biðja landsstýrið gera av, um lýsast skal eftir nýggjum næmingum. Hetta plagar at verða gjørt um hesa tíðina, men eg trúgvi ikki, at skúlin, sum støðan er í lötuni, kann mannast við kvalificeraðum lærarakreftum til komandi skúlaár, og eg hætti mær tí ikki at taka ábyrgdina av at taka nýggjar næmingar inn. Og verður avgjørt at steðga skúlanum, er best at hetta verður kunngjørt sum skjótast, so teir næmingar, sum annars høvdu ætlað sær higar, fáa umrátt seg.

Við hávirðing
Th. Nygaard

Í brævi dagf. 18. mai 1960 til landsstýrið skrivar Dansk Magisterforening¹⁶⁾ m.a.:
Med telegram af 30. april d.å. tillod Dansk Magisterforening sig at give udtryk for sin misbilligelse af, at reguleringen af lønningerne for de af **foreningens medlemmer**, der er ansatte ved Lagtingets Studenterkursus, endnu ikke havde fundet sted. Foreningen tillod sig samtidig at stille en nærmere skriftlig redegørelse i udsigt.

....

Under indtryk af denne situation må Dansk Magisterforening tilråde sine medlemmer ved Lagtingets Studenterkursus at søge arbejde i Danmark, såfremt deres lønforhold ikke bringes i orden snarest muligt på en tilfredsstillende måde, ligesom man vil fraråde andre medlemmer at påtage sig arbejdet ved samme kursus.

...

Tað er soleiðis líkt til, at studentaskúlalærararnir eru limir í Dansk Magisterforening og ikki í Gymnasieskolernes Lærerforeing (GL). Hví so var, havi eg ikki fingið upp-spurt.

Aftur tann 19. mai 1960¹⁷⁾ biðja teir 7 studentaskúlalærararnir landsstýrið um í hesari tingsetu at leggja fyrri lögtingið spurningin um lønarviðurskifti læraranna:

Skal nakar móguleiki vera fyrri framhaldi av skúlanum aftan á summarfrítíðina, er tað avgjørt neyðugt, at tað verður veitt lærarunum somu lønarábøtur, sum ríkisins tænastrumenn í Føroyum hava fingið.

Annars fara lærarar at søkja burtur, og skúlin má støðga vegna læraratrot.-

Sofus Joensen

Andrias Højgaard

Arnbjørn Mortensen

Erik Petersen

Chr. Haraldsen

Th. Nygaard

Chr. Lützen

Hin 13. juni 1960¹⁸⁾ svarar landsstýrið studentaskúlalærarunum soleiðis aftur:

Í skrivi frá 19. f.m. hava lærararnir á studentaskúlanum heitt á landsstýrið um at leggja fyrri lögtingið spurningin um lønarviðurskifti læraranna.

Sostatt verður hervið sagt frá, at tað ikki bar landsstýrinum til at leggja fram undir eykatingsetuni, men landsstýrið vil leggja fram uppskot fyrri ólavsøkutingið um, at tænastrumenn landsins fáa somu lønarsømdir sum ríkisins tænastrumenn hava fingið.

Um kvøldið 10. august 1960 hevur landsstýrismaðurin Niels Winther Poulsen fund við Nygaard, Haraldsen, Mortensen, Chr. Lützen, A. Højgaard og Sofus Joensen. Í fundarfrásøgnini¹⁹⁾ skrivar J. P. Ellendersen, flt. m.a.:

Nygaard segði, at hann helt fast við sína støðu viðvíkjandi stjórararvinum, tí hann dugdi ikki at síggja, hvussu skúlin kundi halda fram, uttan at lønarviðurskiftini vóru tey somu sum aðrastaðni, men hann vildi ikki siga seg undan um neyðugt at taka tímar á skúlanum, men tók fyrivarni viðv. yvirtímalønini.

Mortensen hevði ikki sagt upp og vildi byrja aftur á skúlanum, men ætlaði sær at søkja burtur. Hann vildi tó helst støðga, til tingið hevði tikið avgerð í málinum.

Haraldsen hevði ongan hug at siga upp, men tók undir við Nygaard í tí, at hann helt ikki at skúlin kundi halda fram, um lønarviðurskiftini ikki komu í lag.

Højgaard helt fram, at hann faktiskt var leysur, við tað at hansara aspirantíð var úti 1. august í ár, og hann helt fast við tað, sum hann hevði greitt N. W. Poulsen frá í juni mánað í ár, at hann ikki ynskti at gerast tænastrumaður uttan mun til hvørjar lønarreglur tingið viðtók, men ynskti at verða settur við sáttmála.

Sofus Joensen hevði somu støðu sum A. Højgaard. Tó at hansara aspirantíð ikki var úti, kendi hann seg leysan, við tað at hann longu í juni mánað í ár hevði boðað landsstýrismanninum frá, at hann ikki kundi halda fram undir núverandi lønarkorum, men ynskti at verða sáttmálasettur.

Landsstýrismaður segði, at hann var glaður um, at tað vísti seg, at nú vóru líkindir til at halda fram við skúlanum m. a. tí at landsstýrið móguliga saman við fíggjarnevndini átti at hava heilmild til at gera sáttmála við teir báðar Højgaard og Joensen.

*Aftan á fyrri spurning frá landsstýrismanninum søgdu Højgaard og Joensen, at teir **ikki** vóru sinnadur til at byrja aftur, fyrr enn sáttmálin var í lagi.*

Skúlin helt fram, og Chr. Haraldsen varð settur sum fyrribils skúlastjóri. Tá ið skúlin søkir eftir lærarum til skúlaárið 1961/62, og lærararnir framvegis ikki hava fingið nýggja lønarskipan, noktar GL limum sínum at søkja. Vegna lærararnar skrivar Andrias hin 16. juni 1961 til GL²⁰):

Lad mig først på lærerkollegiets vegne udtrykke vores påskønnelse af, at GL ønsker at varetage eller i det mindste med interesse følger den lønmæssige udvikling for lærerne ved Lagtingets studenterkursus.

Andrias vísir so á, at lögtingið hevur samtykt nýggja lønarlóg fyri tænaðum og sendir GL eitt eintak av lógini og vísir á greinar, sum lærararnir ikki eru nøgdir við. Og víðari skrivar hann:

Reaktionen fra GL kom ikke uventet. Vi vil håbe, at de antydede forhandlinger mellem GL og landsstyret må føre til en endelig klaring af sagen og skabe ro om lønproblemet.

Såvidt vi har forstået, påtænker GL at fraråde sine medlemmer at søge opslåede stillinger. Lærerkollegiet ønsker i denne forbindelse at udtale, at vi ikke mener at kunne tage stilling til den påtænkte "blokade". Sagen har for vores vedkommende andre sider end de rent lønmæssige, og der er mange hensyn at tage i betragtning. For øjeblikket anser vi det for mest formålstjenligt at afvente den videre udvikling i sagen. Vi håber, at GL er indforstået med, at vi, under de foreliggende omstændigheder, indtager en sådan holdning.

Lærararnir biðja um at vera kunnaðir um gongdina í málinum, og enda brævið við at vóna, at henda ósemjan skjótt verður loyst nøktandi fyri allar partar.

Blokadan hjá GL noyddi landsstýrið at samráðast við GL. Samráðingar eru í Havn, og 14. juli 1961 skriva Petur Mohr Dam og Niels W. Poulsen fyri landsstýrið og Bernard Baunsgaard fyri GL undir hesa avtaluna:

Det pligtige timetal og overbetalingen følger reglerne i Danmark med tilbage-regulering til 1. oktober 1960.

(so eru eisini onnur punkt í avtaluni, sum gjøllari greina fastar lønir o.a.)

Såsnart lagtinget kaldes sammen, forelægges normeringsspørgsmålet for lagtinget og søges gennemført hurtigst muligt.

*Såsnart vedtagelse foreligger, ophæves **blokaden** (mín herðing).*

Lögtingið samtykti semjuna, men tó ikki fyrr enn eftir, at skúlaárið byrjaði 21. august. Vit síggja her, at í 1961 hevur GL tikið sera virknan lut í lønartrupulleikunum hjá studentaskúlalærarunum, hóast teir hvørki vóru limir í GL og heldur ikki hava biðið GL lagt uppí. Eftir hesa semjuna verða teir limir í GL, sum samstundis tykist at missa áhugan fyri limunum í Føroyum. Tað vendi eg aftur til seinni.

Árini 1964-81

Eg byrjaði at starvast sum lærari í Hoydølum í august 1964. Tá var Povl Skárup umboð fyri GL. Umboðið skuldi syrgja fyri, at lærarar gjørdust limir í GL, og krevja

limagjald frá teimum. Skárup fór aftur til Danmarkar í 1967, og eg gjørdist síðan GL-umboð. Sum umboðsmaður skilti eg rættiliga skjótt, at okkara limaskapur í GL var ikki til so nógva nyttu. Vendi eg mær skrivliga til GL við onkrum trupulleika, fekk eg sjáldan nakað svar og noyddist tí at ringja niður. Men GL vildi ongantíð átaka sær at loysa nakað mál fyri okkum. Eg var eisini inni á gólvinum hjá GL og fekk at vita, at Statsministerið hevði álagt teimum bara at ráðgeva limunum í Føroyum og annars ikki leggja seg út í viðurskiptini í Føroyum. Tú kanst so spyrja, hví vit so ikki bara meldaðu okkum úr GL. Svárið er helst, at vit hava kent ein ávísan trygggleika við limaskapinum, hóast vit fingtu lítla og onga hjálp frá GL. Og tá - í seinnu helvt av 60-unum - vóru vit bara eini 10 lærarafólk, sum vóru limir í GL og tískil í so fáment at stovna eitt yrkisfelag.

Mær vitandi hava studentaskúlalærararnir ikki havt í umbúna at stovna yrkisfelag fyrr enn í 1975, tá ið vit fingtu bræv dagfest 3. mars 1975 frá nývalda landsstýrinum við Atla P. Dam sum lögmanni, har tað verður boðað okkum frá, at *avtalan* um at verða løntur eftir GL-sáttmála fer úr gildi 1.oktober 1975. Hetta var ein fylgja av samgonguskjalinum, ið m.a. segði, at landsstýrið bert vildi samráðast og gera sáttmálar við føroysk fakfeløg. Hesa avgerðina hjá landsstýrinum tóku lærararnir fult og heilt undir við. Men longu 22. september sama ár boðar landsstýrið frá, at tað hevur samtykt at framleingja lønaravtaluna til *serligur føroyskur lønarsáttmáli ella lønarregla eru gjørdar fyri tykkara stætt*, sum landsstýrið málber seg tá. Henda *avtalan*, sum landsstýrið sipar til í brævinum frá 1975, er helst tann avtalan, sum varð undirskrivað hin 14.07.1961 av P. M. Dam og Niels W. Poulsen vegna landsstýrið og B. Baunsgaard vegna GL. Eg boðaði beinanvegin GL frá hesi landsstýrisavgerð og spurdi, hvussu vit ruddiligast endaðu limaskapin í GL. Sum vant ønti GL okkum ikki aftur. Hóast fleiri áminningar svarar GL umsíðir í september 1976 og mælir okkum til at velja eina nevnd, sum skal ráðgeva GL í samráðingum við landsstýrið. Tað kundu vit als ikki góðtaka. Tvey ár seinni, í september 1978, gevist eg sum GL-umboð, og Katrin Thomassen tekur við.

Brævaskiptið millum GL og umboð tess í Føroyum fram til 1982 er tíverri ikki at finna, hvørki á YF-skrivstovuni ella í Hoydølum. Tað ber kortini til at gera sær eina mynd av samskiptinum, tí í YF-gerðabókini eru brøv umrødd. Við gerðabókini, formansfrágreiðingum og tí, sum eg og onnur kunnu ørminnast, ber til at siga, at meirlutin av lærarunum vildu bíða við at taka støðu, til landsstýrið spældi útaftur. GL helt tað vera óðamannaverk av okkum at stovna yrkisfelag, tí vit vóru so fáment og vildu harvið standa sera veik í samráðingum við landsstýrið. GL mælti okkum heldur til at verða verandi í GL og velja eina nevnd, sum skuldi ráðgeva GL um okkara áhugamál.

GL fær øði í okkum

Tá ið skúlin byrjar aftur eftir jólafrítíðina í 1981/82, boðar okkara GL-umboð frá, at vit skulu rinda 1000 kr. eyka til GL fyri at styrkja verkfalsgrunnin hjá teimum. Tá var ovboðið hjá mær og øðrum við. Tveir dagar seinni boðaðu Arnbjørn Mortensen, Róland í Skorini og eg frá við uppslagi á lærarastovuni, at vit meldaðu okkum úr GL,

og Gunvør Hoydal, Pól Jespersen og Hans Jacob Debes skrivaðu seg á sama lista og vildu eisini melda seg úr GL. Okkara GL-umboð fær okkum tó at útseta útmeldingina - fyrst til 1. februar, og síðan til 1. mars, so stundir kundu vera til at seta seg í samband við GL og møguliga fáa greiðu á okkara fakfelagsligu støðu. Ein nevnd verður niðursett at kanna viðurskiftini. Hetta eykagjaldið var kanska ikki júst ein virðilig umbering fyri at melda seg úr GL, men var kortini tað líttla skumpið, sum skuldi til, fyri at vit av álvara tóku okkum saman og fóru undir at stovna okkara egna yrkisfelag. Og lat tað ikki verða gloymt, at tey nógvu lærarafólkini, sum ikki høvdu føroyskt sum móðurmál, tóku undir við okkum, sum gingu á odda, og møttu eisini á stovnandi aðalfundinum.

Hin 08.02.1982 varð hetta skrivið sett upp á lærarastovunum:

Til
lærararnar við studentaskúlan og hf-skeiðini

Viðvíkjandi GL

Undirritaðu, ið enn eru limir í GL, vilja hervið gera vart við okkara støðu nú ein nevnd er vald at kanna okkara fakfelagsviðurskifti og tilknýti til GL, og nú GL-umboðið hevur boðað frá, at limir í GL-stjórnini eru altráir eftir at koma higar fyri at varðveita okkum sum limir.

Houssu úrslitið enn verður, sum nevndin kemur til ella fær fleirtal fyri, so halda vit fast við, at vit eiga at stovna eitt felag fyri lærarar við studentaskúlar og hf-skeið. Hetta felag skal ikki vera nøkur deild av GL, men so longi vit fáa lærarar úr Danmark, sum eru GL-limir, verður neyðugt við einari samstarvsavtalu. Og møguliga skulu eisini gerast avtalur við hini norðurlondini.

Grundirnar til, at vit meina, at eitt føroyskt felag við heimstaði í Føroyum er tað einasta rætta, eru

- 1) at Føroya Landsstýri bert vil gera sáttmála við eitt føroyskt felag,
- 2) at vit eru ivaleysa nógvir til at stovna eitt felag og longu áttu at havt gjørt tað,
- 3) at okkara viðurskifti á mangan hátt eru ólík teimum donsku,
- 4) at vit ongantíð kunnu fáa fulla nyttu av einum felag, ið hevur heimstað heilt suðuri í Keypmannahavn,
- 5) at vit hava dømi um, at GL ongan áhuga hevur havt fyri at loysa okkara trupulleikar, hvørki hjá einstaklingum ella okkum sum heild,
- 6) at vit blíva meira fakfelagsmeðvitandi, tá vit hava okkara egna felag og sjálvir skulu stríðast fyri okkara áhugamálum.

Tað, sum ikki má henda, er, at vit koma í ta støðu, at vit, sum eru millum tey hægstlontu her á landi, verða tvungin til at gera eitt felag, tí tað danska felagið, sum vit ikki vildu sleppa, ikki kann hjálpa okkum longur. Hetta hevði verið stór skomm.

Annars er gongdin tann, at fleiri og fleiri taka seg úr donskum felagsskapum og stovna feroysk feløg. Føroya Arbeidarafelag tók seg úr De Samvirkende Fagforbund í 1955. Føroya Lærarafelag tók seg úr Danmarks Lærerforening í 1980. So fáir sum 8 socialráðgevarar tóku seg í 1979 úr Dansk Socialrådgiverforening og stovnaðu sítt eigna felag, og nú frættist, at pedagogarnir ætla at taka seg úr Socialpædagogernes Landsforening. Orsøkirnar eru tær somu: ^{a)} samráðingarrætturin og ^{b)} at serstøk feroysk viðurskipti hava lítlan og ongan áhuga í Keypmannahavn.

Vit halda tí onga grund vera til at fáa limir úr GL-stjórnini higar, fyrrenn vit eru klárir við einum uppskoti um samstarvsavtalu.

Hoydalar 8/2 - 1982

Jákup í Gerðinum

Hans J. Debes

Pól Jespersen

Zakarias Wang

Róland í Skorini

Ikki GL-limur, men stuðli tankanum um fø. felag: Jonhard Mikkelsen

Onnur, ið stuðla okkum, kunnu venda sær til Jákup í G.

Tað verður ov drúgt at greiða frá øllum fundarvirkseminum, sum fór fram í tíðini til stovningardagin 5. apríl 1982. Ein kanning millum limirnar vísti, at tey flestu vóru fyri, at vit stovnaðu okkara eigna felag, tó treytað av eini samstarvsavtalu við GL. Á fundi 15. mars varð ein nevnd vald, sum skuldi samráðast við GL og fyrireika sjálvstøðugt fakfelag. Í hana komu Gunvør Hoydal, Zakarias Wang, Sámal í Skorini, John Mortensen og eg. Tveir mans frá GL - Erik Steensgaard, næstformaður í GL, og Henrik Hoffmann, fulltrúi, komu til Føroyar eftir umbøn frá okkara GL-umboði. Fundur var við hesar hin 26. mars, og umboðaðu Gunvør, John og Zakarias fyrireikingarnevndina. Eg var sjúkur og kundi ikki mæta. GL-umboðini hildu, at áhugamálini hjá GL's limum í Føroyum vóru best vard innan fyri GL, og at teir stóðu við tey lyfti, sum teir høvdu sett fram í brævi frá 5.12.1980 um, at vit kunnu fáa eina nevnd til at taka sær av ráðgeving viðvíkjandi okkara áhugamálum. Men samráðingarrætturin kundi ikki leggjast til hesa nevndina, tí myndugleikin til at seta á verkfalsgrunnin var hjá GL-stýrinum. Gunvør, John og Zakarias førdu fram, at ein og hvør loysn, sum bar við sær, at samráðingarrætturin lá hjá einum donskum felag, vildi eisini hava við sær, at vit sum ráðgevandi nevnd ongantíð kundu standa sum ein eind úteftir mótvegis øllum teimum ymsu myndugleikum, sum vit skuldu samráðast við. GL-umboðini søgdu, at vit sjálvandi høvdu frælsi til at stovna okkara eigna felag, um limirnir ynsktu tað, men tað hevði rættiliga stóran týðning fyri einum góðum samstarvi við GL framyvir, at vit fylgdu teirra reglum fyri útmelding. Vit máttu melda okkum út hvør sær, og limaskapurin í GL vardi til 31. juli.

Fyrireikingarnevndin, sum var vald á fundi 15. mars, fór beinanvegn til verka at gera uppskot til felagslóg og kundi longu 30. mars boða til stovnandi aðalfund mánadagin 5. apríl 1982, kl.14, í skúlanum í Hoydølum. Hetta var í dymbildagavíkuni.

Í hondskrivaðu gerðabókini hjá YF stendur:

Ár 1982, mánadagin tann 5. apríl kl. 14, komu vit undirritaðu limir saman á Føroya Studentaskúla og HF-skeiði í Hoydølum og samtyktu har at stovna eitt felag fyri lærarar á Føroya Studentaskúla og HF-skeiði og samtyktu lógir felagsins, tó so at orðingin av grein 2, stk. 4 og stk. 5, skuldi endaliga samtykkjast á fundi hósdagin 15. apríl 1982 kl. 16 í Hoydølum, har eisini stýrið skal veljast.

Tey 32, sum møttu, hava undirskrivað gerðabók felagsins í hesi røð:

Jákup í Gerðinum	Bergljót Joensen
Birta Jacobsen	Ulf Timmermann
Jákup Reinert	Hans Pauli Joensen
Hanus A. Samuelsen	Andru M. Magnussen
Pól Jespersen	Kári Nolsøe Olsen
Svanna Hanusardóttir	Finnur Lützen
Niels Gjerding	Róland í Skorini
Inger Flø Jørgensen	Hans J. Debes
Valdemar Dalsgaard	Malan Johannesen
Jette Hoydal	Zakarias Wang
Bozena Rasmussen	Snorri Fjalsbak
Hanne Jacobsen	Mads A. Winther
Kirsten Brix	Sámal í Skorini
Zacharias Sørensen	Gunvør Hoydal
Kjartan Danielsen	Ole Laursen
André Niclasen	Hanne Amiri

Lærararnir, sum ikki vóru á aðalfundi, meldaðu seg eftir páskaferiuna so við og við í felagið, og dagin eftir eykaaðalfundin vóru 49 limir í YF. Limatalið vaks støðugt og var komið upp á 100, áðrenn eg gavst í 1988. Á eykaaðalfundinum 15. apríl varð lóg felagsins samtykt. Carl V. Weihe varð valdur til grannskoðara, og hann skuldi skipa fyri stýrisvalinum, sum fór skrivliga fram. Hin 8. juni 1982 kunngjordi Carl Vilhelm úrslitið av fyrsta stýrisvalinum. Tað komu 40 atkvøðuseðlar inn, og í stýrið vórðu hesi vald: Jákup í Gerðinum, Pól Jespersen, Gunvør Hoydal, John Mortensen og Sámal í Skorini. Tiltakslimir: Bozena Rasmussen, Ole Laursen og Bent Ole Christensen.

Yrkisfelagið var bara fyri lærarar, sum undirvístu við studentaskúlar ella hf-skeið. Hóast vit vóru fáment, vildu vit t.d. ikki hava akademikararnar á Læraraskúlanum ella á Fróðskaparsetrinum við, tí hetta, hildu vit, fór at seinka samráðingunum við landsstýrið um lønarsáttmála. Tá ið YF varð stovnað, vóru trý lestrarstøð, nevniliga Studentaskúlin- og HF-skeiðið í Hoydølum, HF í Klaksvík og HF í Suðuroy. Hin 28. apríl 1982 samtykti lögtingið at stovnseta Studentaskúla- og HF-skeið í Eysturoynni, men framvegis vóru í YF høpi bara trý lestrarstøð, tí HF í Klaksvík og skúlin í Eysturoynni vórðu roknað sum eitt lestrarstað. Í lógini varð ásett, at stýrið skuldi hava 5 limir og tríggar tiltakslimir, har ið hvørt lestrarstað í minsta lagi skuldi hava ein lim

og ein tiltakslím. Stýrið skipar seg við formanni, næstformanni (nf.), skrivara (skr.) og kassameistara (ksm.). Lógin er sjálvandi broytt fleiri ferðir, og m.a. er reglan um, at øll lestrarstöðini skulu verða umboðað í stýrinum, ikki galdandi longur.

Tey 6 árin, eg var í stýrinum, vóru altíð trýggir stýrslím úr Hoydølum, ein úr Klaksvík/Eysturoy og ein úr Suðuroy. Eg var formaður øll árin. Hini stýrslímirnir vóru:

1982/83: Gunvør Hoydal (skr.) og Pól Jespersen (ksm.) úr Hoydølum. Sámal í Skorini úr Klaksvík/Eysturoy og John Mortensen (nf.) úr Suðuroy.

1983/84: Gunvør Hoydal (skr.) og Pól Jespersen (ksm.) úr Hoydølum. Hóraldur Joensen úr Klaksvík/Eysturoy og John Mortensen (nf.) úr Suðuroy.

1984/85: Pól Jespersen (ksm.) og Snorri Fjallsbak (skr.) úr Hoydølum. Hans Andrias Joensen úr Klaksvík/Eysturoy og John Mortensen (nf.) úr Suðuroy.

1985/86: Pól Jespersen (ksm.) og Snorri Fjallsbak (skr.). Jógvan Mørkøre (nf.) úr Klaksvík/Eysturoy og Ole Laursen úr Suðuroy

1986/87: Hendrik Dahl (ksm.) og Malan Johannesen úr Hoydølum. Jógvan Mørkøre (skr.) og Ole Laursen (nf.).

1987/88: Hendrik Dahl (ksm.) og Jógvan Mørkøre (skr.) úr Hoydølum. Hans Andrias Joensen (nf.) úr Klaksvík/Eysturoy og Ole Laursen.

Formenn fyrstu árin:

1982-88: Jákup í Gerðinum

1988-90: Jógvan Mørkøre

1990-92: John Mortensen

1992-94: Hans Andrias Joensen

Samstarvið við GL og hini norðanlondini

Útmeldingin úr GL gekk væl, og í juni undirskrivaðu YF og GL eina samstarvsavtalu. Av tí at vit steðgaðu at rinda limagjald til GL, snúði avtalan seg mest um, hvussu eftirstøðurnar í limagjaldi skuldu avgreiðast. GL lovaði at stuðla YF at gerast limur í Nord-Lär (Nordiska Lärerrådet), sum var ein felagsskapur av lærarafeløgum úr øllum norðanlondum. YF gjørdust limur longu um heystið 1982 við viðmæli frá GL, og luttóku vit eisini á fundinum í Helsinki í mars 1983. Einir trýggir lærarar fóru aftur til Danmarkar, tá ið skúlaárið endaði í 1982, og teir høvdu ongar trupulleikar at venda aftur til GL, hvørki til nýtt arbeiði ella til arbeiðsloysi²¹).

Tað lögna var, at meðan vit vóru limir í GL, kendu vit ongan har, men tá ið vit gjørdust sjálvstøðug og komu at kenna oddafiskarnar í feløgnum í Íslandi, Noregi, Svøríki og Finnlandi, komu vit eisini at kenna GL-stýrið nógv betur. Nú eru yvir 30 ár síðan, eg kom at kenna formenninar í hinum 5 norðurlendsku feløgnum, og gjørdust vit vinmenn. Vit hava eisini hitst av og á, eftir at vit fóru frá. Og seinasta summer vóru vit saman eitt langt vikuskifti í fjallasmáttuni hjá norska formanninum. Nú er ikki ætlanin, at greinin skal vera politisk, men eg havi ongantíð skilt, hví afturhaldskreftirnar her á landi altíð ávara í móti vandanum fyri isolatiún, hvørja ferð

tosað verður um meira sjálvsræði. Eg kann ikki bara mæra at nevna, hvat ein eldri lærari segði á aðalfundinum hjá Lærarafelagnum í 1980, tá ið tað tók seg úr Danmarks Lærerforening: *Man skal vera góður við sítt land, men ikki steingja seg burtur frá øðrum*²²). Eg havi ongantið skilt, hví nakar steingir seg úti við at standa á egnum beinum.

YF fer til arbeiðis

Tá ið stýrið varð valt 6. juni, fór tað beinanvegin til arbeiðis. Fleiri fundir - eisini ein limafundur - vóru, áðrenn vit hildu summarfrí. Fríggjadag seinnapart var fastur fundardagur, og tað er hann framvegis, skilst. Umframt stýrisfund einar trýggjar ferðir um mánaðin, vóru arbeiðsfundir, telefon-, lima-, aðal-, eykaaðal- og samráðingarfundir. Tað var sjáldan nøkur vika fundarfrí, tá var heldur vanligari við fleiri fundum í somu viku. Stýrismirnir finga ikki aðra samsýning enn frían limaskap í YF.

Landsskúlafyrisingin

Sum nevnt fekk YF beinanvegin gott samstarv við GL og hini norðurlendsku feløgini. Men á heimavølli gekk heldur trekari. Landsskúlafyrisingin, ið var tann stovnur, sum vit skuldu samskipta mest við, hevði sera ilt við at góðtaka, at eitt lærarafelag var komið afturat, sum eisini vildi hava ávirkan á og vildi verða hoyrt um viðurskipti, sum viðvíktu limum tess. Men so við og við vandist Landsskúlafyrisingin við YF, og samskiptið kom í eina natúrliga legu.

Rektaramálið

Longu á jóansøku í 1982 mátti YF hvessa frá sær, tá ið rektari skuldi setast við nýstovnaða studentaskúlan í Eysturoynni, og mótmælið frá YF gjørdi óivað sítt til, at ein, sum leyk treytirnar í lýsingini, varð settur í starv. Hetta var eitt keðiligt mál, og kom eg persónliga at merkja, hvat tað vil siga at vera formaður og harvið verða gjørdur eitt við felagið.

Sáttmálar við landsstýrið

Ein av fyrstu uppgávuunum hjá stýrinum var at gera eitt uppskot um sáttmála við landsstýrið. Longu í november sendu vit landsstýrinum eitt uppskot og bóðu um samráðingarfund. Fyrsti samráðingarfundurin varð longu 9. des. 1982 við ein fulltrúa, sum tó beinanvegin legði dent á, at einki av tí hann segði var bindandi fyri landsstýrið, t.e. hann hevði ikki fulltrú at gera bindandi avtalur við okkum. Hóast fulltrúin ikki hevði fulltrú, hildu samráðingarnar fram, og á 8. fundinum hin 25.02.1983 vóru vit samd um eitt uppskot, sum fulltrúin skuldi leggja fyri landsstýrið. Landsstýrið vrakaði uppskotið. Tað var serliga arbeiðstíðin og yvirtíðarlønir, sum ikki hóvaðu landsstýrinum. Hereftir vildu vit sjálvandi bert samráðast beinleiðis við lögmann ella landsstýrismenn. Pauli Ellefsen var lögmaður og umsat arbeiðs viðurskipti. Eilif Samuelsen var landsstýrismaður í skúlamálum, og Torbjørn Poulsen umsat fíggjarmál. Hóast Pauli hevði lönarmál, læt hann fyri tað mesta Eilif taka sær av sáttmálasamráðingunum. Sum formaður í Føroya Lærarafelag í 12 ár var Eilif

vanur við lönarsamráðingar. Vit fundaðust javnan til skúlaárið endaði í juni 1983, tó uttan nakað úrslit.

Føroya Lærarafelag, sum hevði sáttmálasamráðingar um heystið 1983, kravdi eisini skylduga tímatalið sett niður, og tað eydnaðist. Vit sendu landsstýrinum nýtt uppskot 24.11.1983 við krøvum, sum líktust teimum, sum fólkaskúlalærarar høvdu fingið. Nakrir fundir skuldu til afturat, og loksins varð okkara fyrsti sáttmáli undirskrivaður sjálvan grækarismessudag 1984. Tað tók soleiðis 15 fundir og 15 mánaðir at fáa okkara fyrsta sáttmála við landsstýrið til høldar. Samanbórið við í dag var tað kanska ikki so galið, tí nú fáa yrkisfeløgini sjáldan nýggjan sáttmála við landsstýrið, fyrr enn eitt ár ella longur aftan á, at tann gamli gekk út. Sáttmálan fekk gildi frá 01.03.1984 og kundi sigast upp til 01.10.1985. Vit vóru nøgd við sáttmálan, m.a. tí hann var betri enn GL-sáttmálin. Nú fingur bókavørðar, umsjónarfólk, umsitingarleiðarar og dagligir leiðarar tímaniðurskurð í staðin fyri viðbót. Og lærarar, sum ferðaðust millum fleiri undirvísingarstøð, fingur nú ferðatíðina roknaða inn í arbeiðstíðina.

Fyrsti sáttmálin varð sagdur upp at fara úr gildi 01.10.1985. Vit høvdu eingi beinleiðis høvuðskrøv til næsta sáttmála, men heldur at kalla nakrar stillingar til fyrsta sáttmálan. Og eftir bara fyra fundir varð nýggjur tvey ára sáttmáli undirskrivaður av Atla P. Dam lögmanni hin 25.10.1985.

Samráðingarnar um triðja sáttmálan í 1987 vórðu bæði drúgvar og truplar. Og hesa ferð mátti semingsmaður uppí. Okkara høvuðskrav var at fáa arbeiðstíðina setta ein tíma niður, tí Føroya Lærarafelag hevði fingið arbeiðstíðina niðurstetta bæði í 1984 og í 1986 við tilsamans 1½ tíma, og harafturat hevði arbeiðsmarknaðurin fingið eina viku afturat í frítíð uttan lönarniðurskurð. Landsstýrið segði kortanei til, at longd frítíð á arbeiðsmarknaðinum skuldi ávirka okkara arbeiðstíð. Í skrivi til lögmann 10. november boðaðu vit frá, at vit vóru fúsir at koma aftur til samráðingar, um landsstýrið vildi játta at samráðast um kompensatióin fyri 5. feriuvikuna í rímiligari góðari tíð innan 01.08.1989, ella at spurningurin verður lagdur fyri ein gerðarrætt. Vit vildu hava svar innan 6 dagar, og landsstýrið varð eisini kunnað um okkara tiltøk. Tá ið einki svar kom frá landsstýrinum til ásettu tíðina, vórðu hesi tiltøk sett í verk:

- a) 2. ársuppgávavegleiðingin varð niðurløgd.
- b) Alt nevndararbeiði, t.d. í próvtøkuuppgávunevndum, varð niðurlagt.
- c) Eingir terminskaraktirir vórðu skrivaðir.
- d) Terminsroyndaruppgávur vórðu hvørki gjørdar ella rættaðar
- e) Eingin átók sær vaktarhald við terminsroyndina.
- f) Eingin átók sær fleiri undirvísingartímar, t.d. vikartímar.

Fyri ikki at forða næmingunum í at gera tiltøk, samtykti stýrið, at fráverur næminganna ikki skulduførast. Á limafundi 14. desember var stórir meirluti fyri at fara í verkfall 4. januar 1988. Sama dag skrivaðu vit til landsstýrið og skutu upp at lata semingsmenn koma upp í samráðingarnar. Og 16. desember samdust partarnir um at velja Carl V. Weihe og Árna Absalonsen til semingsmenn. Seinnapartin dagin eftir byrjaði semingsfundurin. Hetta var ein hósdag og longu fríggjamorgunin kl. 6

eydnaðist at fáa semju um ein tvey ára sáttmála. Í semjuni vóru trý protokollat, har eitt viðvíkti arbeiðstíðini. Ein nevnd skuldi setast at greiða spurningin, og hon skuldi verða liðug við arbeiðið, áðrenn sáttmálin gekk út. Hesa uppgávuna greiddi nevndin. Men hetta hevur kanska ikki stóran áhuga longur, tí nú verður arbeitt við einum ársnormi.

Felagshús

YF var ikki gamalt, tá ið vit fóru at hugsa um at útvega okkum eini felagshús. Aftan á fleiri royndir eydnaðist í mai 1986 at keypa húsini hjá Hanusi í Skálavík frá arvingum Jenny og Jóannes Simonsen. Húsini í Havn vóru eisini dýr tá, og kostaðu tey 1.020.000 kr. Handil hevði verið í kjallaranum, so høgt var til loftið. Í 1989/90 vóru húsini umvæld fyri 1 mió. og vóru sum nýggj. Frá november 1986 var húsið opið mána-, miku- og fríggjadag klokkan 15 - 17, men limirnir nýttu ikki hendan møguleika so nógv. Samskipti millum limir og stýrið gekk fyri tað mesta fyri seg í skúlanum. Henda fasta skrivstovutíðin varð tí skjótt tikin av, og hevur felagið ongantíð havt fast skrivstovufólk.

Onnur mál,

sum stýrið og arbeiðsbólkar tókust við tey fyrstu árin, vóru t.d.: starvsfelagaviðtøkur, tryggingarspurningar, pedagogikum, at ummæla ymiss álit, at velja lim í Skúlabókagrunnin og setanarreglur fyri ikki-føroyingar. Eg haldi, at vit fingur nóg av skafti tey fyrstu 6 árin, men øll mál vóru sjálvandi ikki loyst, sum vit arbeiddu við, tá ið eg gavst í 1988.

Yrkisfelagið Miðnám

Við Løgtingslóg nr. 62 frá 15. mai 2012 um gymnasialar miðnámsútbúgvingar fóru studentaskúlar og hf-skeið í søguna saman við handilskúlanum og Fiskivinnuskúlanum. YF fór ikki beinleiðis í søguna, men í 2012 kastaðu Yrkisfelag studentaskúla- og hf-lærara og Lærarafelag Handilsskúlan saman í Yrkisfelagið Miðnám. Hetta var skilagott, og vil eg enda við at ynskja nýggja felagnum alt tað besta.

Keldur (í tekstinum verður víst til hesi skjøl soleiðis: 1) 2) 3) ...)

Í kjallaranum í Hoydølum:

a) Svørt arkivmappa (25 x 35 cm) við 12 brævbjálvum við áskriftini *Dokumenter*: 1), 2), 3), 4), 5), 6), 7), 8), 9), 15)

b) Lummi (charteque) við áskriftini *Brævaskiftið við landsstýrið*: 11), 18)

Úr skjalasavninum hjá løgmannsskrivstovuni: 10), 12), 13), 14), 16), 17), 19), 20)

Løgtingstíðindi 1941

Løgtingstíðindi 1961

Gerðabøkur, Kunningar og Formansfrágreiðingar hjá YF

Kunning frá Flemming Petersen í brævi dagf. 05.05.1982²¹⁾.

Skúlablaðið 1980²²⁾

Føroya Tekniska Lærarafelag

Eyðgunn Samuelsen

Forsøgan til, at lærararnir á teknisku skúlunum í 1997 settu á stovn Føroya Tekniska Lærarafelag, er nær tengd at skúlasøguni og gongdini í viðurskiftunum millum Føroyar og Danmark.

Undirvísing av handverkslærlingum var til fyrst í 1960'unum kring landið. Frálæran var um kvøldið eftir arbeiðstíð.

Í 1960-62 avgjørdu dansku skúlamyndugleikarnir, at tað bert skuldu vera tveir tekniskir skúlar í Føroyum. Um sama mundið varð byrjað at skipa skúlar sum dagskúlar. Henda skipan varð fult útbygd í 1964. Skipanin við forskúla til lærlingar kom í 1968/69.

Skipanin gjørði, at tørvur var á lærarum í fullum starvi. Áðrenn hetta vóru undirvísararnir tímalærarar úr vinnuni.

Tann fyrsti lærarin, ið bleiv settur í fast starv í Klaksvík, var Fischer Hansen. Hann byrjaði á skúlanum í 1971 og fekk fast starv í 1973. Setanin var sambært sáttmála við DTL, t.e. Dansk Teknisk Lærerforening. Skúlin var limur í Dansk Skolelederforening. Í 1975 vórðu Eyolv Joensen og Pól Kristian Henriksen settir í fast starv.

Tað, at skúlararnir vórðu skipaðir á henda hátt, við føstum lærarum og dagundirvísing, gjørði, at tørvur varð á skipaðum fakfelagsarbeiði. Lærararnir á Tekniska skúla í Klaksvík stovnaðu 3. mars 1979 lokalfelagið KTL (Klaksvíkar Tekniska Lærarafelag), ið var eitt lokalfelag undir DTL. Felagið var virkið til 1985. Í trý ár var einki virksema; men 5. februar 1988 var aðalfundur í KTL, har nýggj nevnd varð vald. Eyðgunn Samuelsen gjørdist forkvinna, Hans Jacob á Kósini næstformaður og Bjørn Kastalag kassameistari. Nakað seinni kom eisini lokalfelagið í Havn, ið nevnist TTL.

Faklærararnir á skúlunum vóru limir á lokalu feløgunum, ið høvdu eina nevnd, ið hevði samskipti við DTL um hendi. Limatalið í hesum báðum feløgum taldi tilsamans 24 limir, ávikavist 9 í Klaksvík og 15 í Havn.

Blokkstuðulin

1. januar 1988 kom blokkstuðulin í gildi. Hetta gjørði, at broytingar komu í sambandi við setanarmyndugleika og pensiónsviðurskiftunum. Frá 1988 og frameftir vórðu lærarar settir í starv av Landsskúlafyrisingini. Pensjónin skuldi gjaldast av Føroya Landsstýri. Higartil vóru lærarnir løntir sambært danska sáttmálanum og vóru limir í Erhvervsskolernes pensionskasse.

Samgongan frá 1990 til 1994 hevði ta støðu, at hon ynskti ikki at samráðast um lønar- og sáttmálaviðurskipti við eina rúgvu av danskum fakfeløgum.

Hetta gjørdi, at deildirnar hjá DTL í Føroyum máttu brynja seg út til at átaka sær hesa uppgávu. Lokalu feløgini KTL og TTL fóru undir eitt meira miðvíst samstarv. Nevndarlimirnir í feløgnum fingu álitismannaútbúgving hjá móðurfelagnum í Danmark. Vald varð ein samráðingarnevnd við 4 fólkkum, formanni og næstformanni úr KTL og TTL, hesi vóru: Eyðgunn Samuelson og Hans Jacob á Kósini úr KTL og Petur Hentze og Herluf Simonsen úr TTL.

Nýggj skúlaskipan

Samstundis setti táverandi landsstýriskvinnan í mentamálum, Marita Petersen, út í kortið, at skipast skuldu fleiri útbúgvingar á teknisku skúlunum. Støðisútbúgving innan tøkni, SIT, byrjaði í 1993. Árið eftir byrjaði hægri tøknilig útbúgving, HT. Arbeiðið við at skipa bygnað og innihald í hesum útbúgvingum var við til at gera, at samstarvið millum lærararnar á báðum skúlunum bleiv munandi tættari enn áður. Hetta arbeiðið var eisini við til at styrkja fakfelagið. Løn og arbeiðsviðurskifti máttu skilmarkast av nýggjum. Í Danmark vóru teknisku skúlarnir farnir yvir til eina nýggja skipan við ársnormi, meðan lærararnir í Føroyum fylgdu gamla sáttmálanum.

Fyrsti føroyski sáttmálin við ársnormi

1. januar 1994 undirskrivaðu vit okkara fyrsta føroyska sáttmála. Sáttmálin var galdandi fyri allar leiðarar og lærarar á teknisku skúlunum. Tað vil siga, at felagið eisini hevði samráðingarrættin fyri akademisku størvini, ið komu, tí at skúlarnir fóru undir SIT og HT útbúgvingingarnar. DTL hevði tá, sum nú, bert samráðingarrætt fyri faklærarar (handverkarar) og leiðslu á teknisku skúlunum.

Vit mettu tað hava stóran týdning, at vit vóru savnað í sama felag, bæði fyri styrkina í felagnum og at løn og arbeiðstíð fylgdu somu meginreglum uttan mun til, um ein var handverkari, verkfrøðingur ella hevði aðra akademiska útbúgving. Í Danmark var støðan tann á teknisku skúlunum, at DTL hevði samráðingarrættin fyri faklærararnar, meðan AC (Akademikernes Centralorganisation) samráddist vegna akademikararnar.

Meginreglur í sáttmálanum

Sáttmálin var bygdur upp eftir leistinum við ársnormi. Tað vil siga, at í høvuðsheitum verða allar arbeiðsuppgávur skilmarkaðar og hava við sær tímar at útinna arbeiðsuppgávarnar. Arbeiðstíðin var sett til 2080 arbeiðstímar (klokkutímar), og tá ið frítíðin var drigin frá, var ársnormurin 1814 tímar. Í dag er hann 1790 arbeiðstímar (3 eyka frídagar).

Í prinsippinum vóru 230 tímar pr. lærara avsettir til aðrar uppgávur enn undirvísing. Hesir tímar vórðu byttir soleiðis, at teir 100 tímarnir áttu allir lærarar til lærarafundir og aðrar uppgávur, ið ikki skuldu skjalprógvast. Hartil fekk skúlin so 130 tímar pr. ársverk. Hesir vórðu ikki lutaðir út til hvønn einstakan lærara, men skuldu nýtast til ymiskar defineradar arbeiðsuppgávur, og tí kundu teir falla ymiskt. Endamálið við hesum var, at lærarar, ið høvdu hug til at arbeiða meira við øðrum námsfrøðiligum

uppgávum enn beinleiðis undirvísing, kundu fáa meira enn 130 tímar av hesi pulju, meðan teir, ið "bert" ynsktu at undirvísa, undirvístu tað meir.

Viðvíkjandi setanum, so lat sáttmálin upp fyri, at øll framtíðarstørv vórðu sáttmála-sett við 15% eftirløn, ið kom omaná lönina. Higartil vóru allar setanir tænastrumanna-líknandi við eftirløn í Erhvervsskolernes pensionskasse.

Tá ið sáttmálin varð undirskrivaður, fingur vit borið so í bandi, at samráðingarnevndin og lønardeildin fóru í felag gjøgnum sáttmálan á fundi, har tey samdust um, hvussu sáttmálin skuldi umsitast. Hetta stig hevur uttan iva verið við til, at so fáar ósemjur hava verið øll árinu um sáttmálan. Sáttmálin er í høvuðsheitum óbroyttur enn í dag.

Onnur viðurskipti í sambandi við nýggja sáttmálan

Fyrst í áttatiárum varð setanarsteðgur settur í verk á teknisku skúlanum í Danmark. Hetta hevði havt við sær, at fleiri lærarar í Føroyum heldur ikki kundu setast í fast starv og tískil heldur ikki fáa nakra eftirløn.

Í sambandi við samráðingar um føroyskan sáttmála var eitt krav hjá okkum, at hesir lærarar fingur skipað viðurskipti. Sum ein partur av semjuni um sáttmála, gjørdist úrslitið, at teir fingur setanarbræv og eftirløn eins og lærarar í fóstum starvi. Hetta skuldi koma í gildi frá tí degi, ið teir byrjaðu at undirvísa á skúlanum.

Verkfall í trýggjar vikur

Hin 1. januar 1993 hevði felagið saman við flestu feløgunum á almenna arbeiðsmarknaðinum gjørt avtalu við landsstýrið um ein lønarniðurskurð á 8,5%. Henda avtala skuldi vara árið út, men landsstýrið longdi avtaluna við lóg at galda til 1. mars 1995.

Í sambandi við sáttmálasamráðingar í 1995 vóru vit ein sjálvstøðugur partur av fakfelagssamstarvinum. Tað vóru tá 21 feløg á almenna arbeiðsmarknaðinum. Hóast vit samráddust sjálv, so hildu vit okkum til tey krøv, ið hesi feløg høvdu. Høvuðskravið hjá øllum feløgunum var at fáa lønarniðurskurðin frá 1993 aftur. Landsstýrið kravdi hinvegin, at lønarniðurskurðurin helt fram.

Úrslitið var, at vit fyri fyrstu ferð í søgu felagsins, fóru í verkfall á vári 1995 saman við hinum fakfeløgunum. Hetta gjørdur vit, hóast meginparturin av okkara limum vóru í tænastrumanna-líknandi starvi. Í praksis var hetta loyst við, at hesir lærarar møttu til arbeiðis, meðan sáttmálasettu lærararnir vóru í verkfalli. Tískil var skúlin stongdur tær trýggjar vikurnar, ið verkfallið vardi.

Hetta, at vit lýstu verkfall, hóast meginparturin av liminum vóru í tænastrumanna-líknandi størvum, hevði eitt sindur av tvídrátti við sær millum samráðingarnevndina í Føroyum og móðurfelagið DTL. Tvídrátturin var um lønarendurgjald í sambandi við verkfallið. Tað eydnaðist tó at finna eina semju, so at allir limir fingur sama útgjald.

Í kjalarvørrinum av verkfallinum gjørdi felagið eina avtalu við Mentamálaráðið um, hvussu undirvísingartímarnir í verkfalstíðini vórðu lisnir innaftur, og hvussu hesir tímar skuldu samsýnast. Hetta varð gjørt á tann hátt, at próvtøkurnar kundu haldast sama summar.

Hóttanir um hópuppsagnir á TST

Eitt annað stríðsmál, ið samráðingarnevndin kom at standa á odda fyri at loysa í tøttum samstarvi við DTL, var fráboðan frá stjóranum á Tekniska skúla í Havn um uppsøgn av 7 lærarum í 1993. Grundgevingin fyri hesar hópuppsagnir var sambært leiðslu skúlans minkandi virksemi á skúlanum.

Felagið samráddist við stýri og leiðslu skúlans. DTL stóð fyri samráðingunum. Tað eydnaðist at fáa leiðslu skúlans at taka allar uppsagnirnar aftur, tí vit kundu prógva, at virksemið ikki var minkað so nógv, at hesir lærarar máttu fara úr starvi.

Stovnanin av FTL

Eftir, at vit høvdu fingið føroyskan sáttmála, kjakaðust vit leingi um, hvussu okkara felag skuldi skipast frameftir. Tosað var um at loysa heilt við DTL og fáa okkara part av verkfalsgrunninum við í nýggja felagið á sama hátt, sum studentaskúlalærarnir høvdu gjørt, tá ið YF varð stovnað. Flestu limir ynsktu eitt sjálvstøðugt felag; men hildu samstundis, at felagið bleiv ov lítið og veikt í mun til arbeiðsgevaran, um felagið kvetti heilt við DTL.

Endin var, at samtykt varð at stovna FTL 20. september 1997 og at gera eina samstarvsavtalu við DTL. Lógin fyri FTL ásetti, at nevndin skuldi setast saman soleiðis, at formaður og næstformaður í KTL og TTL skuldu manna nevndina í FTL. Í fyrstu nevndini í FTL vóru hesi vald: Eyðgunn Samuelson, forkvinna, Petur Z. Hentze næstformaður. Jákup Pauli Joensen og Herluf Simonsen vóru nevndarlimir.

Samstarvsavtalan merkti, at limirnir í FTL varðveittu eitt slag av hvílandi limaskapi í DTL. FTL skuldi gjalda eina ávísa upphædd pr. lim til DTL, afturfyri kundi nevndin í FTL fáa juridiska og aðra hjálp frá DTL, eins og limir tess framvegis vóru partur av verkfalskassanum hjá DTL.

Samstarvsavtalan, ið varð undirskrivað í 1997, er dagførd nakrar ferðir; men er framvegis galdandi í dag.

Í dag er DTL lagt saman við fleiri feløgum, ið tilsamans nevnist Uddannelsesforbundet. Limatalið í DTL var 3.500. Uddannelsesforbundet telur 10.500 limir. Samstarvsavtalan millum FTL og DTL er nú millum FTL og nýggja felagið tann sama sum við DTL (3.500 limir nú 10.500). Í dag eru 65 limir í FTL. Nevndin í felagnum er henda: Jørgin Vágslíð formaður og Jeffri Olsen er næstformaður. Hini eru: Sjúrdur Sólstein, Hanna Z. Hansen, Sigurd Vatnhamar og Jógvan Martin Djurhuus.

Brot úr søguni um Lærarafelag Handilsskúlans

Tórður Johannesarson

LH verður stovnað

1. januar 1988 bleiv danski statsstuðulin til Føroyar til blokkstuðul. Inntil tá vóru danskar reglur og danskir sáttmálar galdandi á yrkisskúlunum. Men við blokkstuðlinum skuldi føroyskir myndugleikar standa fyri, hvussu blokkstuðulin bleiv brúktur. Ein avleiðing av hesum var, at landsstýrið vildi hava føroyskar sáttmálar, og tað vildi ikki samráðast við dansk fakfeløg. Hetta hevur helst gjørt sítt til, at LH varð stovnað. Nakrir handilsskúlalærarar høvdu frammanundan verið limir í danska felagnum HL.

LH bleiv stovnað 19. mai 1989. Á stovnandi aðalfundinum vóru Olav Absalonsen, Holger Arnbjerg, Bo Warberg, Anfinnur Zachariassen, Ragnar Magnussen, Sonja á Oyrabø, Terji á Lakjuni, Gloria Kalsø, Katrin Zachariassen, Mina Reinert, Klæmint Olsen, Martha Dalsgaard, Niklas Rasmussen. Árant Olsen og Tórður Jóansson vóru ikki á fundinum; men teir skrivaðu undir aftaná, og tað var galdandi sum innliman.

Limirnir komu úr handilsskúlunum í Havn og í Eysturoy. Í Havn hevði dagskúli verið eina tíð. Deildin í Fuglafirði fór at virka sum dagskúli í august 1989. Bygningurin á Kambsdali var ikki liðugur tá, og tey fluttu út á Dal eftir nýggjár 1990. Tríggir av lærarunum har høvdu starvast í Havn og vóru limir frammanundan. Og nýggir lærarar komu uppí so hvørt.

Olav Absalonsen skrivaði eitt uppskot um viðtøkur, sum bleiv lagað til eftir ráðgeving frá øðrum, eitt nú Klæminti Olsen, sum altíð var kritiskur og góður í ráðum, og frá Tórði Jóanssyni, ið hevði avgjördar, men væl undirbygdar meiningar um, hvat skuldi standa í slíkum viðtøkum. Viðtøkurnar vóru einmælt samtyktar á stovnandi aðalfundinum.

Í fyrstu nevndini vóru Terji, Katrin og Olav. Í byrjanini vóru bara trý í nevndini, seinni bleiv nevndin víðkað til 4 limir. Olav Absalonsen var fyrsti formaðurin í LH. Heilt frá byrjan varð tosað um samanlegging av YF og LH. Fleiri fundir vóru eisini í nítiárunum um samanlegging millum YF og LH; men tíðin var ikki búgvin tá um samstarv.

Samráðingarrætturin kom at standa sína roynd

Samráðingarrætturin var ikki nakar trupulleiki tey fyrstu árin. Spurningurin um samráðingarrættin kom at standa sína roynd á heysti í 1996, tí at Føroya Handilsskúli royndi at seta lærara í starv eftir sáttmála, ið hinir lærararnir ikki gingu eftir. Tíbetur sat ein sterk nevnd í LH. Klæmint Olsen sáli var formaður hesa tíðina. Hann var fak-

felagsmaður um ein háls. Hann var bæði gløggur og treiskur. Saman við Olavi, Fritleifi og øðrum, sum eisini sótu í nevndini, vardi hann borg. Støðan var ikki sørt ørkymlandi fyri allar lærarar. Nevndin fyri Føroya Handilsskúla (tá sat ein nevnd, ikki sum nú eitt stýri) setti lærarar í starv sambært reglugerð skúlans. Men nevndin hevði útdelegerað hesa heimild til eina starvsnevnd, sum síðani hevði útdelegerað hana til stjóran. Motivið fyri hesi framferð var, at so fekk starvsfólkaumboðið í nevndini einki at vita um, hvat gekk fyri seg, og hevði ongan møguleika at tala at. Men starvsfólkinum høvdu eitt vakið umboð, sum eisini var í LH-nevndini. Hann legði til merkis, at starvssetanir vóru ikki á skránni í nevndini, og heldur ikki í starvsnevndini, tí fundarfrágreiðingar frá starvsnevndini skuldu lesast upp í høvuðsnevndini, og har hevði einki verið nevnt um tað.

LH kærði skúlan til Landsskúlafyrisingina, sum tók ta støðu, at starvssetanir, sum vóru útdelegeraðar, vóru ólógligar: Tá ið tað stendur positivt í viðtøkunum, at nevndin setir lærarar, kann henda heimild ikki útdelegerast. Setanirnar máttu tí gerast av nýggjum, men skúlaárið var meira enn hálvrunnið, og tey settu vóru helst í góðari trúgv. Tí bleiv henda viðgerð eitt sindur surrealistisk, men eftir hetta var eingin, sum ivaðist um samráðingarrættin hjá LH.

Henda hendingin vísir, hvussu umráðandi tað er, at hava starvsfólkaumboð í stýrinum (tað, sum fyrr kallaðist nevnd) uttan atkvøðurætt fyri at skapa opinleika um tað, sum fer fram. At starvsfólkaumboðið fekk atkvøðurætt í 1999 var eitt stórt afturstig, tí tað gjørdi, at umboðið fór upp í stýrið sum vanligur limur, og høvuðsendamálið við starvsfólkaumboðnum at skapa opinleika og gjøgnumskygni fánaði burtur.

Sáttmáli við Fíggjarmálastýrið - eitt drúgt stríð

Tað gekk felagnum sera striltið at fáa sáttmála í lag við Fíggjarmálastýrið. Einaferð undir kreppuni fyrst í 90'unum varð nevndin boðin á fund úti í Tinganesi. Nevndarlimirnir blivu spurdir, um teir eins og hini feløgini vildu fara 8% niður í lön. Nevndin segði nei takk, tí at pensiónirnar hjá lærarunum vóru ikki komnar upp á pláss, og at spurningarnir áttu at verið viðgjørdir í rættari røð. Tí var eingin meining at siga ja til tilboðið. So hendi ikki meira í tí umfarinum. Eftir nøkur ár í bíðistøðu, har landsstýrið ikki hevði tíð ella orku at samráðast, hevði nevndin fyrsta samráðingarumfar mitt í 90árum. Lítið kom burturúr, tí mótparturin visti ikki, hvat var galdandi, og hann hevði krav um, at limir í LH skuldu byrja frá null, og at teir ikki frammanundan høvdu rætt til pensión. Í 1996 var tó avtalað, at LH skuldi gera eitt uppskot til sáttmála, og at landsstýrið skuldi fáa pensiónirnar upp á pláss. Uppskot til sáttmála fekk Fíggjarmálastýrið í februar 1998, men tað vísti seg, at tey høvdu einki gjørt við pensiónsspurningin. Partarnir samráddust kortini við støði í uppskotinum hjá LH.

Á heysti 1999 trúðu nevndarlimirnir, at semja var komin undir land, tó at mótparturin framvegis einki hevði gjørt við pensiónirnar, sum annars var ein treyt frá LH. Tá krevur mótparturin knappliga stórar broytingar í arbeiðsviðurskiftum hjá limum felagsins við nýggjum arbeiðstíðarreglum. Nevndin mælti frá hesum, tí tað hevði stóran týðning at fáa staðfest verandi viðurskifti. Í byrjanini av 2000 fekk

nevndin eitt uppskot sendandi, sum hvørki var fuglur ella fiskur, til dømis lønar- niðurskurð upp á 20-30% - helst fyri at fáa pláss til pensiónirnar. Eftir at hava víst á, at limir í LH ikki kundu góðtaka uppskotið, boðaði nevndin frá, at samráðingarum- støðurnar nú vóru so nógv broyttar, at hendi einki á pensiónsøkinum, fór felagið at stevna eftir pensiónunum. Einki hendi, og nevndin stevndi fyri teir limirnar, sum eftir blokkin vóru settir í tænaðstúmannalíknandi störv sambært kunngerð.

Ein politisk bumba

Tíðliga á heysti 2001 gjørði nevndin við Olavi á odda av at fara til hægsta myndug- leika og bóðu um fund við lögmann fyri at vísa á, at limir felagsins í árávís hava roynt at fáa ein einfaldan sáttmála, men til fánýtis. Nevndin hevði alla tíðina víst góðan vilja, men mótparturin útsetti og útsetti. Nevndarlimirnir vístu á, at teir høvdu víst tol og høvdu ikki hug at leypa framav, men at mark var fyri, hvussu leingi nevndin kundi sannføra limirnar um, at hon var á rættari kós. Á fundinum við lög- mann var yvirtøkan av handilsskúlanum til umrøðu, sum nevndin metti at vera sjusk. Lønar- og setanarøkið var ikki tikið í álvara, og pensiónsmálið var vordíð risa- stórt - einar 15 milliónir máttu útvegast. Talan var sostatt um eina politiska og fíggjarliga bumbu. Løgmaður ásannaði hetta, og ætlaði hann at tosa við avvarðandi landsstýrismann. Eisini segði hann, at sjálvsagt átti handilsskúlin í minsta lagi at fylgja starvsfólkapolitikki landsins.

Tiltøk verða sett í verk

Í november 2001 var ein rokmikil aðalfundur í LH. Tað var líkasum, at nú var tolið hjá limunum uppi. Felagið hevði ikki nakran sáttmála við landsstýrið, og síðani fyrst í 1990-unum vóru starvssetanirnar ógreiðar, serliga við pensiónsviðurskiftunum. Myndugleikarnir høvdu viðurkent pensiónsrættindi til tey, sum høvdu ógreiðar setanir; men so søgdu teir knappliga, at hetta var ein samráðingarspurningur. Hetta síðsta var ein stór avbjóðing fyri báðar samráðingarpartarnar. Lærarar høvdu í mong ár arbeitt uttan pensiónsgjöld, og um hetta skuldi fáast í lag við afturvirkandi kraft, skuldi eykajáttan til.

Skúlaárið 2001-2002 var ein hørð tíð hjá nevndarlimunum í LH. Nevndin hevði sera gott arbeiðslag og legði dent á, at ósemjur millum nevndarlimir vóru viðgjørðar í nevndini, og tá ið ein avgerð var tikin, fóru tey út sum ein maður. Loyalitetur var ein sjálffylgja. Kalpana Vijayarathan kom upp í nevndina í november 2001. Hon var full í orku og áráði, og tað gav nevndini handlikraft, sum var neyðug hesa tíðina við áhaldandi ágangi móti limunum í felagnum.

Av tí at felagið einki hoyrði frá Fíggjarmálastýrinum, setti nevndin tiltøk í verk í desember 2001, tá ið hon sendi kærur til lögmann og fíggjarmálaráðharra um álitis- brot í samráðingunum. Í januar 2002 noktaði nevndin limunum, sum vóru í upp- gávunevndum, at útflyggja uppgávurnar til Mentamálastýrið. Somuleiðis varð noktað limunum at vera próvdómarar til próvtøkur í árshálvuni januar-juni 2002. Vanliga arbeiðið bleiv ikki niðurlagt. Samstundis stevndi LH landsstýrið eftir

pensiónum til tey, sum vóru sett í tænastrámannlíknandi størv eftir 1. januar 1988 (sokallaði 13-bandin).

Undir arbeiðssteðginum hildu samráðingarnar fram, og hóast lagið var heldur øðrvísi enn áður, so var kravið frá mótpartinum framvegis nýggjar arbeiðstíðarreglur, men samstundis hevði Fíggjarmálastýrið einki gjørt við pensiónirnar. Tá ið ein tíð var liðin á vári 2002, boðar Fíggjarmálastýrið knappliga frá, at pensiónirnar skulu fáast upp á pláss við lögtingslóg, men tá var freistin at leggja uppskot fyri tingið júst farin.

Nokta at hátíðarhalda yvirtøku av skúlaverkinum

Í mars 2002 skrivaði landsstýrismaðurin í mentamálum til skúlarnar um at hátíðarhalda yvirtøkuna av skúlaverkinum. Hetta fall saman við, at val skuldi vera í apríl 2002. Møguliga royndi táverandi landsstýrissamgonga at profilera seg við hesum. Hetta var meðan arbeiðssteðgurin hjá LH var, og nevndin nýtti hetta høvi at gera vart við sína ónøgd, tí tað vóru júst hesar sokallaðu yvirtøkur, ið høvdu ført lærarar á handilsskúlunum út í ófæri, tí tær vóru ikki nóg væl frágingnar. LH-nevndin sendi tíðindaskriv til fjølmiðlarnar, sum endaði soleiðis:

Heimastýrið yvirtók blokkin og sveik sínar skyldur, og tað ætlar landsstýrismaðurin í mentamálum, at handilsskúlalærarar skulu hátíðarhalda. Men tað verður av ongun!

Dagin eftir valið, sum Sambandsflokkurin kom væl frá, gav ein rithøvundur ilt av sær í bløðunum og spurdi, hvør vann valið. Hann svaraði sjálvur og langaði út eftir ymsum samfelagsbólum. Ein av hesum vóru lærararnir á handilsskúlunum, sum ikki vildu hátíðarhalda yvirtøkuna: "Tey krapylini vunnu valið!", skrivaði hann.

Næmingar mótmæla

Á vári í 2002 mótmæltu næmingarnir, ið skuldu hava endaligt HH-prógv. Av ókendum orsøkum vóru næmingar á Kambsdali illir inn á LH, og teir møttu upp á einum limafundi, sum LH helt í Havn, at mótmæla, men eingir næmingar í Havn vóru har, hóast fundurin varð hildin í hølunum hjá Føroya Handilsskúla. Hinvegin høvdu næmingarnir í Havn verið úti í Fíggjarmálastýrinum á Argjum og handað landsstýrismanninum eitt mótmæli. Kanska var hetta seinna við til at loysa málið?

Trýstið økist

So hvørt sum próvtøkan nærkaðist, øktist trýstið á allar partar, og tað var ikki sørt, at fjáltur kom á fólk. Tíðindi bórust um hóttanir um hópuppsagnir av øllum lærarum; men tað gjørdi, at nevndarlimirnir blivu bara meira avgjørdir í, at arbeiðssteðgurin skuldi halda fram.

Í tøkum tíma fyri próvtøkuna fekst semja millum felagið og Fíggjarmálastýrið; tað var 3. mai 2002. Lögtingsval hevði verið fáar dagar frammanundan, og politiska

skipanin var sett undir trýst, tí vandi var fyri, at nógvir handilsskúlanæmingar ikki fóru at fáa HH-prógv.

Í semjuni bant landsstýrið seg til, at lærarar, sum annars lúka treytirnar í komandi sáttmála fyri at fáa eftirlønargjald, fáa hetta við afturvirkandi kraft frá setan, og har-umframt viðurkendi landsstýrismaðurin eftirlønarrættin hjá 13 navngivnum persónum, og landsstýrismaðurin skuldi skipa fyri, at hesin eftirlønarrættur varð teimum tryggjaður við fyrivarni fyri, at neyðug lóggáva varð samtykt. Felagið játtaði afturfyri at steðga sakarmálinum móti landsstýrinum og at fara í gongd við at gera próvtøkuuppgávurnar, sum skuldu brúkast í mai/juni sama summar.

Nýggjur sáttmáli í 2004

Í 2004 varð nýggjur sáttmáli undirskrivaður. Táverandi nevnd gjørdi semju við landsstýrið um, at pensiónsgjaldið skuldi vera 5% við afturvirkandi kraft frá 1. januar 1988; men frá 1. august 2004 skuldi tað vera 15,8%. Ein kann siga, at nógv var givið eftir av tí, sum sambært semjuni í 2002 skuldi vera ein pensión eftir komandi sáttmála. Tá ið vanligu pensónsgjaldið bleiv 15,8%, eru 5% afturvirkandi ikki nógv. Við hesum mistu nakrir limir umleið 5,7 milliónir í pensiónsgjöldum, sum teir høvdu vunnið.

LH tikið av

Sum sagt, so høvdu fundir verið í fleiri umførum síðani 1990 millum YF og LH um samanlegging; men tíðin var ikki búgvín fyrr enn í 2012. Samstundis varð LH tikið av. Nú eru flestu lærarar á studentaskúlunum, fiskivinnuskúlanum og handilsskúlanum limir í YF miðnám.

Keldur

Skjøl frá fyrrverandi nevndarlimum í LH
Samrøður við fyrrverandi nevndarlimir í LH

Námsfrøðiliga útbúgvingin

Búgvi Poulsen, Føroya Studentaskúli & HF-skeið

Ein pína. Soleiðis hava mong óivað hugsað um hesa vælsignaðu námsfrøðiligu útbúgving, í dagligari talu pedagogikum – bæði verkliga og ástøðiliga partin. Sjálvur helt eg lítið um ástøðiliga partin at byrja við. Ikki minst tí talan var um stein oman á byrðu. Lutfalsliga nýútbúgvin, studentaskúlalærari á øðrum ári, at enda liðugur á universitetinum og teimum nærum óteljandi pensumlistunum á fleiri túsund síður. Nú skuldi arbeiddast, ikki lesast.

Ástøðiligi parturin

Eitt er ynskidreymur, annað er veruleikin. Fyrsta dagin av pedagogikum á Hotel Vágum fingur vit ein pensumlista á góðar túsund síður – ikki gott! Hesar góðar túsund síður skuldu lesast, samstundis sum arbeitt varð fulla tíð í Hoydølum. Og sum flestum kunnugt, er nógv at gera fyrstu árinum sum miðnámsskúlalærari. Og at enda skuldi ein uppgáva latast inn, sum skuldi skrivast í próvtøkutíðini hjá næmingunum hjá mær – tá eg í veruleikanum átti at fyrireika próvtøkurnar. Úrslitið var, at eg var ‘afturú’ allan mai og juni mánað og ikki sørt smástressaður. Knýtt afturat ástøðiliga partinum vóru eisini 40 eygleiðingartímar, sum skuldu fáast frá hondini, áðrenn farið varð í jólafrí.

Meg minnst ikki at hava møtt nøkrum starvsfelaga, sum helt, at pedagogikummið var kærkomin biti. Gamaní, øll skiltu tankarnar aftanfyri, men kringumstøðurnar vóru ikki tær bestu. Øll vóru undirdýkt í arbeiði frammanundan, so tíðin til refleksión var sera avmarkað. Og tað er stórt spell, tí tey evni, sum verða tikin upp, eru viðkomandi fyri okkara gerandisdag sum undirvísarar, og ástøðini kunnu faktiskt nýtast í undirvísingini eftir ávísa jótran.

Tað stutta av tí langa er, at um vit skulu fáa fult burturúr hesi týðandi og kostnaðarmiklu eftirútbúgving, má atlit takast til, at kandidatarnir fáa tíð til at arbeiða og hugsa um ástøði og didaktikk.

Verkligi parturin

Summi síggja fram til verkliga partin. Onnur fara nærum grátandi av landinum. Tveir mánaðir burturi frá familju og vinum. Bæði fyrimunir og vansar eru við at fara til Danmarkar at taka verkliga partin. Í Danmark eru nógv fleiri miðnámsskúlar við fleiri ymiskum pedagogiskum profilum. Allir starvsfelagarnir, ið hava verið á verkliga partinum, eg havi tosað við, hava gjørt sær ymsar royndir. Onkur teirra fer ongantíð aftur at undirvísa induktivt, tað riggar ikki! Onkur annar fann út av, at lærarastýrdari talvuundirvísing faktiskt eisini er lív lagað í nýggju donsku skipanini. Flestu hava nokk funnið út av, at vanligu donsku miðnámsskúlarnir ikki eru so nógv øðrvísi enn teir føroysku. Men danir hava betri móguleikar at gera ymsar royndir,

eitt nú á Ørestadsgymnasium, sum er kent frá fjølmiðlunum fyri sín serliga pedagogikk, og Høje Taastrup, sum hevur serflokkar fyri næmingar við asberger syndromi.

Nógvar av royndunum kunnu vit eins væl gera okkum í føroysku miðnámskúlskipanini, men møguleiki má eisini vera fyri at sleppa á onkran av donsku miðnámskúlunum, sum hava serlig fokusøki uttanfyri tað, vit síggja í Føroyum.

Sjálvur haldi eg, at eitt pedagogikum, har ástøðiligi og verkligi parturin hanga náttúrliga saman, er besta loysnin. At pedagogikum-kandidatarnir fáa tíð og høvi at royna at fáa samanhag í undirvísingina hjá sær við stuðli av royndum lærara, ljóðar sum ein dreymur. Sum nevnt aðrastaðni á hesum síðum, er pedagogikum ein dýr skipan. Ein skipan, sum vit í veruleikanum neyvan hava fingið fult burturúr, sum er. Við nýggja YF-sáttmálanum kann útbúgvingin leggjast øðrvísi til rættis. Møguligt verður at fáa alt at ganga upp í eina hægri eind.

Hóast alt, havi eg verið glaður fyri bæði ástøðiliga og verkliga partin av pedagogikum. Eg fekk nógv burturúr skrivligu uppgávuni, har eg kundi fara til botns í evninum, og refleksióin slapp framat. Eisini verkliga partinum í Sønderborg fekk eg nógv gott burturúr, ikki minst teimum góðu vegleiðarunum, sum eg hevði á Alssundsgymnasiet. Men eg haldi bara, at tað eigur at vera upp aftur betri.

Námsfrøðiliga útbúgvingin – ein føroysk avbjóðing

Tórður Johannesarson

Hanna Jensen hevur sett mentamálaráðharranum fyrispurning um t.d. námsfrøðiliga útbúgving í Føroyum. Í svarinum sæst, at eingin ætlan er um at flyta útbúgvingina til Føroya beint nú. Seinastu árin eru lærarar frá Syddansk Universitet komnir til Føroya at hava ástøðiliga partin í NÚ. Tann verkligi parturin av NÚ verður í høvuðsheitum tikin í Danmark.

NIS - námsfrøðiliga innleiðsluskeiðið

Lærarar, ið byrja á einum miðnámsskúla, skulu á eitt námsfrøðiligt skeið, sum MMR skipar fyri. Talan er um eitt námsfrøðiligt innleiðsluskeið, ið tekur trýggjar dagar. Lærarin fær nøkur ráð um didaktikk og námsfrøði. Seinastu 15 árin eru tvey fólk komin til Føroya úr Danmark at hava skeiðið. Hesi eru knýtt at Syddansk Universitet. Spurningurin tó, um Fróðskaparsetur Føroya ikki kundi tikið sær av NIS?

Námsfrøðiliga útbúgvingin

Tá ið ein lærari er settur í fast starv á einum miðnámsskúla, skal hann innan tvey ár hava tikið námsfrøðiliga útbúgving, sum er býtt sundur í ein ástøðiligan og ein verkligan part. Tey seinastu árin eru nógvir lærarar sendir at luttaka í ástøðiliga partinum, men tað kunnu ganga upp í 10 ár, áðrenn verkligi parturin verður tikin.

Tann ástøðiligi parturin

Annaðhvørt ár hava umleið 20 lærarar tikið ástøðiliga partin í námsfrøði. Kandidatarnir taka skeiðið upp á eitt ár. Tað eru leiðslurnar á skúlunum, ið senda teir á skeiðið. Tað eru bæði lærarar í føstum starvi og tímalærarar, ið fara. Skeiðið er skipað í modul. Tað eru tveir lærarar frá Syddansk Universitet, ið koma til Føroya at hava hesi. Teir koma higar umleið fýra ferðir um árið. Á skeiðnum fáa kandidatarnir gott innlit í námsfrøðilig ástøði og háttaløg. Tað er sera læruríkt hjá teimum at koma saman at skifta orð um námsfrøðiligar, didaktiskar og praktiskar royndir í góðum og friðarligum umhvørvi.

Í ástøðiliga partinum skal kandidaturin eygleiða undirvísing á egnum skúla og á øðrum skúlum, umleið 40 tímar. Hetta er ein sera mennandi gongd, har teir sleppa at uppliva, hvussu aðrir lærarar gera. Hetta má metast at vera ein styrki í núverandi skipan.

Í mai mánaði skulu teir skriva eina uppgávu, sum skal verjast í juni. Uppgávan kann antin skrivast á føroyskum ella donskum. Eftir at hava lokið ástøðiliga partin, skal verkligi parturin takast.

Tann verkligi parturin

Næstan uttan undantak eru kandidatar farnir til Danmarkar. Onkur einstakur er farin til Skotlands. Í Danmark skal kandidaturin undirvísa á einum gymnasialum skúla. Hann skal m.a. luttaka á námsfrøðiligum tiltøkum, lærararáðsfundum, toymisfundum og øðrum. Lærarin sleppur eisini at eygleiða undirvísing á danska skúlanum, áðrenn hann sjálvur skal undirvísa. Hetta tekur umleið 9 vikur. Hjá summum kann tað kennast møtimikið at skula undirvísa á fremmandum máli. Onkur kandidatur følir, at tað námsfrøðiliga verður køvt, tí at so stór orka verður lögð í umseting. Málið er týðningarmesta amboðið í allari námsfrøði. Hjá summum er lítil vinningur í verkliga partinum, tá ið ræður um námsfrøði.

Tá ið 5 vikur eru farnar, skal kandidaturin til eina ávegis eftirmeting. Tá kemur umboð fyri danska Kenslumálaráðið at hyggja eftir og eftirmeta undirvísingina. Tá ið tær 9 vikurnar eru farnar, skal lærarin endaliga eygleiðast. Tá koma t.d. rektarin á skúlanum, vegleiðarar, toymissamskipari og ein uttanhýsis eygleiðari at meta um undirvísingina. Síðan fær hann eina endaliga eftirmeting. Í allari gongdini eru danskir vegleiðarar knýttir at námsfrøðiligu útbúgvingini hjá føroysku kandidatunum.

Lærarar í føroyskum - einastu vegleiðarar í miðnámskúlaøkinum

Tað eru bert lærarar í føroyskum, ið kunnu taka námsfrøðiligu útbúgvingina í Føroyum. Hesir eru teir einastu, ið kunnu vera vegleiðarar hjá kandidatum, ið taka NÚ. Samstundis eru føroysklærarar teir einastu á miðnámi, ið kunnu mennast sum vegleiðarar. Tað er spell, at aðrir lærarar ikki fáa sama móguleika.

Verkligi parturin í námsfrøði - 100.000 kr.

Tað er sera dýrt hjá MMR at senda ein lærara uttanlands í 9 vikur at taka verkliga partin. Meðan hann er burtur, fær hann sína løn, sum man liggja um 70.000 kr. Hann fær umleið 15.000 kr. fyri kost og upphald. Skúlin skal finna avloysarar fyri kandidatin - har fara aðrar 70.000 kr. - og síðani koma aðrar útreiðslur. Í meðal "kostar" ein kandidatur 100.000 kr.

Hví ikki lata Fróðskaparsetur Føroya yvirtaka NÚ?

Fróðskaparsetur Føroya hevur starvsfólk, ið fakliga eru før fyri at taka sær av námsfrøðiligu útbúgvingini fyri miðnám. Námsvísindadeildin kundi staðið fyri útbúgvingini og lagt ein part út til skúlarnar. Við at taka tað besta úr núverandi NÚ og við at ment eina føroyskan skipan, kundu vit fingið eina útbúgving, sum er lagað til okkara samfelag. Vinnararnir høvdu verið Fróðskaparsetur Føroya, føroyska undirvísingarverkið, landskassin, skúlarnir og lærararnir.

Námsfrøðiligt tiltak á Føroya Handilsskúla

Tórður Johannesarson

Lærarar á Føroya Handilsskúli hava í fimm ár havt námsfrøðilig tiltøk á skúlanum

HH3 – ein royndarskipan

Í 2007 byrjaðu lærarar á Føroya Handilsskúla í Havn og á Kambsdali eina royndarskipan, ið kallaðist HH3. Hendan nýggja skipanin var ein gymnasial skipan, har næmingar finga møguleika at taka hægri handilsprógv upp á trý ár. Nú seks ár seinni hava vit fingið Búskaparbreytina, sum líkist nógv gomlu HH3-skipanini.

Hugskotið um námsfrøðiliga tiltakið sprettur í HH3 í 2007

Áðrenn vit byrjaðu skúlaárið í 2007-08, hevði toymið á Føroya Handilsskúla í Havn, ið skuldi hava fyrsta flokkin, nógv fyrireikingarfundir um nýggju royndarskipanina. Tey lögdu eina við, at skipanin skuldi roynast í orðsins sanna týðningi, nevniliga sum ein roynd. Tey settu seg saman og kjakaðust um, hvat vantaði í gomlu HH-skipanini. Toymið kom m.a. fram til, at tað var neyðugt at hava opinleika um ársmet. Somuleiðis átti tað námsfrøðiliga at verið radfest høgt.

Kjakast var um m.a. tvørfakligt samstarv, undirvísingargongdir, hvat riggaði væl og minni væl í undirvísingini, hvussu vit kundu taka útgangsstøði í einstaka næminginum o.s.fr. Olav Absalonsen kom tá við hugskotinum um at hava eitt námsfrøðiligt tiltak, har lærarar kundu hava upplegg og kjakast um námsfrøðiligar spurningar. Tað gekk eitt heilt ár, áðrenn fyrsta tiltakið gjørdist veruleiki.

Í november í 2008 brast fyrri nevi

Tað var av stórum týðningi, at tað ikki skuldi vera mótiskylda til fundirnar. Tiltakið skuldi liggja uttan fyrri vanligu undirvísing. Toymið var samt um, at samsýning ikki skuldi latast.

Tann 28. november í 2008 bleiv kallað inn til fyrsta námsfrøðiliga tiltakið. Olav hevði fyrsta uppleggið í desember í 2008. Hann hevði í 2006 skrivað ritgerð á Robert Gordon universitetinum um Føroya Handilsskúla. Har kom hann millum annað inn á næmingar og ymiskleika. Tað var tí natúrligt at hava upplegg um hetta. Í fyrsta upplegginum var ein framløga, sum var umleið 30-40 min. Síðan var kjak millum áhoyrarar um evnið í ein góðan tíma. Fyrsta tiltakið riggaði so mikið væl, at leisturin hevur verið hin sami. Summi av evnunum hava verið rættiliga ástøðilig, meðan onnur hava verið meira gerandislig, um t.d. um nýtslu av teldum í undirvísingini, at rætta uppgávur, undirvísingargongdir o.s.fr. Sum dømi um upplegg kunnu nevast Classroom Management, deduktiv/induktiv læring, verkligi parturin í námsfrøðiligu útbúgvingini, Cooperativ Learning, toymisarbeði í undirvísingini, stillu næmingarnir – hvussu røkka vit teimum?, meting í undirvísing o.s.fr. Lærarar á

skúlanum hava tikið væl ímóti tiltakinum. Í hesum forumi hava teir kunnað kjakast og fingið góð hugskot til undirvísingina. Uppmøtingin hevur verið ómetaliga góð hesi fimm árinum. Tað hevur ikki staðið á hjá fyriskiparunum at fingið lærarar at hava upplegg.

Uppleggið hjá Alex Ocampo

Í apríl 2014 hevði Alex Ocampo eitt upplegg, sum hann kallaði *Code of Ethics*. Hann legði m.a. upp til kjak, hvørt lærarar á miðnámi kundu taka ímóti gávum ella tilboðum frá næmingum, ið hava arbeiði í síni frítíð. Í Danmark er eitt kjak, um tað er etiskt rætt, at námsfrøðingar taka ímóti gávum, tí at foreldur vilja vísa nøgdsemi. Tað er ikki óvanligt, at lærarar á miðnámi hava næmingar, ið arbeiða í t.d. handlum ella matstovum. Kunnu lærarar loyva sær at taka ímóti avslátri frá hesum næmingum? Alex hevur skrivað eina grein um hetta evnið. Erla Bech Nolsøe hevur týtt greinina, sum er prentað niðanfyri.

Etiskar reglur fyri lærarar?

Alex Ocampo

Erla Bech Nolsøe týddi

Hvar byrjar tú, um tú vilt stýra kroppum, sálum og sinnum í einum landi? Ein grein, ið kallaðist “How Dictatorships Brainwash Children” frá NewsViewz@aol.com 3. juli 1997, kom við teirri hugsan, at við atburðinum hjá undanfarnum einaveldum í huga er enn møguligt hjá einari stjórn at heilavaska borgarar nú á døgum. Hon byrjar heilt einfalt við teimum, sum eru mest viðkvom og lættast at ávirka í samfelagnum: børnunum.

Fyri at fremja tílk svikaráð vísir greinin á, at stjórnin má fyrst fáa fult vald á undirvísingarskipanini fyri tey ungu. Tey fyrstu árin hava mest at siga at mynda tey ungu sinnini eftir teirra ætlan. Síðani verður teirra egna tilfar nýtt í undirvísingini og undirvísingargongdir, sum tey sjálv hava lagt til rættis, soleiðis at næmingarnir læra virðini, sum stjórnin hevur ásett. Soleiðis verða lærarar, sum verða hildnir at vera vitanarbrunnar, sjálvvirkandi og sjónligir stuðlar í hesum svikaráðum.

Hóast tað er torført at góðtaka, mugu vit viðurkenna tað stóra valdið, ið lærarar hava at mynda framtíðina hjá einum samfelagi. Næmingar eru í skúla ein triðing av degnum, og lærarar kunnu alla hesa tíðina brúka teirra myndugleika at ávirka barnasinnini, sum teimum lystir. Um ein lærari vil fylla tey ungu sinnini við dragsli, kann hann gera tað. Og um foreldur ætla at taka myndugleika frá læraranum, kann tað tykjast skelkandi, at ein amerikanskur dómstólur eina ferð hevur givið skúlanum viðhald ímóti foreldrum, sum vilja blanda seg uppí undirvísingartilfarið. Í 2005 vórðu bæði foreldur og politikarar skelkað, tá ið ein rættur gjørði av, at grundleggjandi rætturin hjá foreldrum at uppala børn síni “ikki náddi inn um dyr skúlans: Ein kommunalur skúli hevur rætt til at veita næmingum ta vitan, sum hann ynskir – kynsliga ella aðra” (Ninth Circuit Decision Denies Parents’ Rights, 2005). Í grundini hava foreldur onga heimild at taka myndugleikan frá almenna skúlanum at velja, hvat børnini fáa at vita. Foreldur og alt samfelagið eru máttleys móti hesum almáttuga persóninum í samfelagnum – læraranum.

Hvat kann samfelagið gera við hetta? Skulu foreldur tuga, meðan tey óvirkin yvirgeva rættin til børn teirra til ein persón, sum tey als ikki kenna? Avgjørt ikki! Um lærarar skulu hava sosialu ábyrgdina at menna sinni og eginleikar hjá okkara ungdommi, so er alneyðugt við siðfrøðiligum (etiskum) reglum, sum kunnu skipa myndugleikan hjá læraranum. Sum lærari sjálvur kenni eg ikki tørvin at prógva fyri samfelagnum, at vit eru ábyrgdarfullir einstaklingar. Eg síggi tørvin at hava eina høvuðsvegleiðing til dagligar avgerðir, eina, sum kann hjálpa mær at skilja, hvussu eg skal bera meg at í ávísnum umstøðum. Tílikar reglur avspegla eldhugan fyri okkara arbeiði. Við ábyrgdini av okkara yngstu borgarum fylgir skyldan at verja tey ímóti valdsmisnýtslu. Tá ið vit vita, at fleiri børn fáa ov lítt umsorgan, skylda vit teimum at seta reglur í verk um atburðin hjá læraranum.

Av hesum orsökum er kjakið um tørvin á reglum nyttuleyst. Siðfrøðiligar reglur við ásetingum um atburðin hjá læraranum eru treyt fyri, at lærarin kann virka ábyrgdarfullt. Síðani er spurningurin bara, um vit sum lærarar vilja lata okkara sosialt ásetta vald frá okkum til siðfrøðiligar reglur, sum vit mugu svara fyri. Eru vit lærarar sinnaðir at geva okkum undir tilíkar reglur?

At enda mugu vit hava í huga, at vit bara eru lærarar frá 8 til 16. Flestu okkara gerast síðani aftur foreldur, sum ynskja einki minni enn tað besta fyri børn okkara. Og fara vit sum foreldur at himprast við at siga, at vit ynskja børn okkara vard ímóti villleiðandi sjálvútnevndum einaræðisharrum í føroysku skúlaflokkunum? Um svarið er nei, mugu vit í øllum førum seta siðfrøðiligar reglur fyri lærarar í verk.

Keldur

Ninth Circuit Decision Denies Parents' Rights. (2005, December). Retrieved from Eagle Forum.
"Education Reporter": <http://www.eagleforum.org/educate/2005/dec05/9th-circuit.html>

Henda grein stóð í *New York Times* tann 12. august 2007

Hví ger undirvísing í búskapi so lítlan mun?

Robert H. Frank

Týðing: Olav Absalonsen

Tá ið eg byrjaði at undirvísa í búskapi í 1970'unum, legði eg til merkis, at fólk hugdu undarliga upp á meg, tá ið tey hoyrdu, hvørjum eg undirvísti í. Tá ið eg spurdi tey hví, svaraðu fleiri teirra nakað so: "Eg hevði grundleggjandi búskap í skúlanum fyri mongum árum síðani, og har vóru allar hesar lögnu líkningarnar og kurvurnar."

Hesi keðiligu minni høvdu helst sínar orsøkir. Kanningar hava víst, at tá ið næmingar fóru til roynd í grundleggjandi búskapi seks mánaðir eftir, at teir høvdu verið ígjøgnum eitt skeið í innleiðandi búskapi, kláraðu teir seg ikki frægari í miðal enn tey, sum ongantíð høvdu havt búskap í skúlanum. Í øðrum þørtum av samfelagnum hevði ein sovorðin staðfesting ført til endurskoðan. Men í skúlaverkinum gódtaka næmingar og foreldur hesa støðu ár eftir ár.

Hví eru innleiðandi skeið í búskapi so ineffektiv? Eitt møguligt svar er, at lærarar royna at læra næmingarnar alt ov nógv. Eitt týpiskt skeið grýtir næmingarnar undir í hundræðtals evnum, og nógv av teimum byggja á fløktar líkningar og kurvur. Sum Nobelprístakarinn George J. Stigler skrivaði fyri meira enn 40 árum síðani: "Tann stutta gjøgnumgongdin av hvørjum einstøkum av mongum teknikkum og problemum gevur ikki næminginum nakran grundleggjandi búskaparlígan logikk, sum hann kann nýta at greina búskaparlígar spurningar, ið hann mætir sum borgari." Tann stóddfrøðiliga formalisman, sum er blivin aðalmerki í búskaparlígar gransking, hevur givið okkum nógv, men hon hevur ikki hjálpt næmingum á byrjanarstigi at læra grundleggjandi búskaparlígar reglur.

Tey góðu tíðindini eru, at lærihættir, sum hava kollvelt undirvísing í fremmandamáli, eisini kunnu gera sama mun í búskapi og øðrum lærugreinum. Eg hevði spanskt í 4 ár í high school, men hevði sera trupult at fáa spaniolar at skilja meg, tá ið eg var í Spania og ferðaðist. Tá var nógvur dentur lagdur á grammatiskar smálutir, sum svarar til tað tekniska tilfarið, sum plágar næmingar, ið taka búskap á byrjanarstigi. Í málundirvísing í dag verður roynt at nýta ta organisku tilgongdina, sum børn nýta, tá ið tey læra sítt egna mál.

Fyrstu ferð eg upplivdi henda nýggja mátan var, tá ið eg skuldi undirvísa í stóddfrøði og náttúruvísind í Nepal. Vit lærdu at málbera okkum grammatiskt rætt, men vit fingur onga undirvísing í grammatiskum reglum. Vit skuldu læra málið frá grundini og skuldu duga at undirvísa á nepali bara 13 vikur seinni. Tað, sum vit lærdu, var grundleggjandi, men tað bar til.

Eins og bara nakrir fáir einfaldir setningar gera smá börn fær fyrir at greiða frá nógvum ymiskum hugsanum, so kunnu nakrar fáar grundleggjandi reglur lyfta nógv í búskapi. Tann, sum leggur dent á hesar fáu reglur og lærir at nýta tær aftur og aftur í dómum, sum næmingurin kennir aftur, kann gerast kønur í teimum eftir einum semestri.

Mátin, sum ein ognar sær lærdóm, hevur týdning. Av tí at vit hava eina siðvenju at siga frá søgum, hevur mannaheilin ein íbornan eginleika at taka ímóti, tá ið onkur sigur frá. Fyri nógvum árum síðani kom eg út fyri einari uppgávu, sum nýtir júst hesa styrki.

Tvær ferðir hvørt semestur biði eg næmingarnar seta ein spurning, ið er grundaður á okkurt, sum tey persónliga hava sæð ella lagt til merkis. Við 500 orðum í mesta lagi skulu tey nýta grundleggjandi búskaparligar reglur at svara spurninginum.

Ein stórir partur av næmingunum nýtir cost-benefit regluna, sum sigur, at ein rationellur persónur tekur avgerðir eftir, um inntøkan av avgerðini er størri enn kostnaðurin. Henda regla kann forklára avgerðir hjá myndugleikum, sum annars kunnu tykjast løgnar. Ein fyrrverandi næmingur, Greg Balet, spurdi, hvussu tað bar til, at foreldur skulu binda smábørn í barnastól, tá ið tey fara eitt stutt ørindi við bili, men hava loyvi at flúgva úr New York til Los Angeles við smábørnum í fanginum.

Eitt svar kundi verið, at um flogfarið dettur niður, ger tað lítlan mun, um barnið er íbundið ella ikki. Men Balet førði fram, at av tí at tann veruligi vinningurin av at hava trygdarbelti í flogførum er at forða fyri skaða av turbulensi, skuldu barnastólar verið líka nýtiligir í flogførum sum í bilum.

Forklaringin má finnast á kostnaðarsíðuni, segði hann. Tá ið tú fyrst hevur sett ein barnastól í bilin, kostar tað einki at brúka hann. Men um tú fert við flogfari úr New York til Los Angeles, mást tú keypa ein ferðaseðil afturat, sum kanska kostar \$ 1.000.

Barnastólar klára tiskil oftari cost-benefit testina í bilum enn í flogførum. (Búskaparfrøðingar hava eitt einfalt svar til tey, sum ikki halda, at kostnaður hevur nakað at siga í avgerðum um trygd: "Fært tú bremsurnar í bilinum eftirkannaðar hvønn morgun á veg til arbeiðis?")

Tá ið vit hugsa um týdningin av búskaparligum avgerðum, vit skulu taka, bæði sum einstaklingar og sum samfelag, mugu vit sanna, at effektivari venjing í búskapi hevði loyst seg. Og tá ið vit síggja, hvussu lítið undirvísing í búskapi nyttar, sum er, váða vit einki, um vit royna okkurt nýtt.

Úr söguni um búskaparliga hugsan

Jules Dupuit og cost benefit greiningar av almennum verkætlanum

Olav Absalonsen

Jules Dupuit var føddur í Suður-Frankaríki í 1804. Hann tók útbúgving sum verkfrøðingur, og í 1824 fekk hann starv innan fyrisiting av vegum og brúgvum í Frankaríki. Seinni fekk hann leiðandi starv hjá býarumsitingini í París, har hann hevði við vegir, kanalar, vatnveiting og renovatióin at gera.

Nógv av tí, sum Dupuit skrivaði, var innan verkfrøði, men við aldrinum bleiv hann meira áhugaður í búskaparligum spurningum av praktiskum slagi, sum hann hevði rent seg í sum verkfrøðingur og umsitingarleiðari. Tað vóru tveir spurningar, sum hann gav serligan ans:

1. Hvussu skal ein rokna samfelagsliga vinningin av einari verkætlan sum til dømis at gera ein veg ella eina brúgv?
2. Hvat er tann rationelli prísurin, sum skal verða kravdur fyri at brúka ein veg ella eina brúgv?

Ólíkur flestu búskaparfrøðingum um hetta mundið var Dupuit fyrst og fremst áhugaður í reglum fyri at taka avgerðir í almenna geiranum, og hansara íkast til búskaparfrøðina hevði praktisk endamál. Sambært Agnar Sandmo verður hann mettur sum ein av grundleggjarunum av normativari búskaparteori ella vælferðar-búskapi, har málið við akademiskari gransking er at koma við tilmælum um politiskar avgerðir, sum kunnu fremja samfelagsliga vælferð.

Innan búskap er Dupuit serliga kendur fyri tvær greinir, sum hann skrivaði í 1844 og í 1849. Hann nevnr, at greinirnar seinni skuldu vera partar í einum størri verki um búskaparliga greining í almenna geiranum, men tíverri bleiv henda bók ongantíð til nakað.

Samlað samfelagsnytta av almennari verkætlan

Í 1844 greinini viðger Dupuit, hvussu ein kann koma til eina meting av samfelagsliga vinninginum av einari almennari verkætlan sum til dømis einari brúgv. Hann staðfestir, at tað er vanliga lætt at rokna kostnaðin fyri verkætlanina, men at tað kann vera sera trupult at meta um inntøkuna. Í nógvum førum gevur verkætlanin onga pengainntøku, og tí er neyðugt at gera eina alternativa meting av samfelagsliga vinninginum av ætlanini. Hann meinti, at hetta má vera roknað sum nyttan av ætlanini. Men hvussu skuldi henda útrokning gerast? Dupuit vísir til Jean-Baptiste Say, sum sigur, at nytta er evnini, sum ognin hevur at nøkta menniskjaligan tør. Men

hetta er for abstrakt til at hava nakað praktiskt virði. Eisini gongur hetta ímóti tí fatan, at nytta er eitt objektivt fyrbrigdi. Sambært Dupuit er nytta sostatt subjektiv, og tá ið tú skalt meta um nyttuna av einari ogn, so veldst um eginleikar og umstøður av persónligum slagi. Hann gjørði tí hesa definitión av nyttu av vøru ella tænaðu:

Tað mesta, sum hvør einstakur brúkarari er sinnaður at ofra fyri at útvega sær vøruna ella tænaðuna.

Við hesari definitiónini kann nytta verða gjørd upp í pengum, og kann hon tí brúkast sum amboð at meta um virðið á einari verkætlan. Hvussu stórir hugurin er at gjalda er ymiskur og treytaður av, hvørjar vanar og hvønn tørv brúkarin hevur, og hvussu evnini hjá honum eru at gjalda. Tá ið vit hyggja at nyttuni, sum ymiskir brúkarar hava av somu verkætlan, mugu vit viðganga, at greiningin helst er til fyrimum fyri tey ríku, tí tey hava betri evni at gjalda. Men sambært Dupuit kann búskapur ikki byggja á annað enn hugin ella viljan at gjalda (gjaldsviljin).

Síðani fer Dupuit víðari at nýta hugtakið um nyttu at greina vinningsfærið av almennum verkætlanum, og hann lýsir hetta teoretiskt við einum dømi um eina brúgv, ið er gjørd at ganga eftir. Frammanundan er avgjørt, at tað kostar einki at nýta brúnna, soleiðis at eingin pengainntøka er, sum kann samanberast við kostnaðin. Hvussu kunnu vit so gera av, um brúgvin er samfelagsliga lønandi ella ikki? Mett verður, at um tað einki kostar at nýta brúnna, verður hon brúkt 2.080.000 ferðir um árið. Um prísurin at ganga um brúnna hevði verið 1 centime ella 0,01 francs, hevði talið á brúkarum minkað við 330.000. Øll hesi høvdu helst viljað goldið minni enn 0,01 francs, og Dupuit rundar hetta av til 0,01 francs. Fyri hesi er nyttan at nýta brúnna $0,01 \times 330.000 = 3.300$ francs.

Um vit nú hækka prísinn til 0,02 francs, minskar nýtlan av brúnni við 294.000 afturat; við sama roknihátti sum omanfyri er nyttan hjá hesum at nýta brúnna 5.880 francs. Dupuit heldur fram við hesum hugsaða dømi at hækka prísinn upp í 15 centimes, og tá er talið á brúkarum komið niður á null. Hann telur so øll nyttutølini saman ($3.300 + 5.880 + \dots$), sum verður 102.000 francs. Hetta er ein meting av, hvussu nógv samfelagið er sinnað at gjalda, sum er tann samfelagsliga inntøkan av verkætlanini. Um árligi kostnaðurin til viðlíkahald pluss renta er minni enn hetta talið, eigur brúgvin at vera gjørd.

Tað, sum Dupuit ger her, er at samanbera kostnaðin við økið undir eftirspurningskurvuni. Sambært Agnar Sandmo er hetta fyrstu ferð, at ein cost-benefit greining av einari almennari verkætlan er grundað á væl undirbygda teori.

Eftirspurningur og optimalur prísur

Í døminum omanfyri er frammanundan gjørt av, at tað skuldi ikki kosta nakað at nýta brúnna. Dupuit viðger spurningin, hvussu nógv tað almenna átti at tikið fyri at nýta eina almenna tænaðu sum eina brúgv ella eina kanal. Ein privatur eigari hevði kravt ein prís, sum gav so stóra inntøku sum møguligt, men tað kann ikki vera málið

hjá einum almennum eigara, sum eigur at miða eftir so stórari nyttu sum möguligt. So leingi sum eingin eyka kostnaður er av at fara um brúnna, eigur prísurin at vera null sum í døminum.

Um tann almenni stovnurin má krevja eina ávísu upphædd fyri at dekkja fasta kostnaðin, hevði tað verið ein góð loysn, at ein og hvør galt ein ávísan brotpart av tí, sum hann hevði viljað goldið. Grundin fyri hesi loysn er, at hon hevði ikki hildið nøkrum frá at brúkt brúnna, tí nyttan hjá hvørjum einstøkum hevði altíð verið størri enn kostnaðurin. Men henda prísdifferentiering er neyvan nýtilig, og í praksis er tí helst neyðugt at krevja ein prís, sum er so høgur, at inntøkan kann dekkja fasta kostnaðin, sjálvt um hetta ger, at færri fara at brúka brúnna, og nyttan av henni tí verður minni.

Sambært Lionel Robbins er hugtakið hjá Dupuit um marginalt nyttuvirði byrjanin til teoriina um *consumer surplus*. Hann útleiðir eina fallandi eftirspurningskurvu út frá hypotesuni um fallandi marginala nyttu, sum verður lýst í pengavirðum sum hugurin at gjalda. So leingi sum marginala nyttan er hægri enn prísurin, er skilagott hjá tí einstaka at keypa meiri av vøruni ella tænaðini.

Undirsjóvartunlar

Teoriin hjá Dupuit at greina vinningin av einari almennari verkætlan kann eisini verða brúkt til avgerðir um undirsjóvartunlar og aðrar tunlar. Sum lesarin helst longu hevur hugsað, so hevði tað sambært Dupuit verið lítið høpi í at latið eitt privat virki gjørt og rikið ein möguligan Eysturoyartunnil: Tann samfelagsliga nyttan av honum hevði verið nógv minni, enn um tað almenna ger hann. Og hvat hann hevði hildið um, at Eysturoyartunnilin og Sandoyartunnilin skulu vera í sama felag, man lítil ivi vera um: Hvør tunnill sær skuldi staðið sína roynd í einari cost-benefit greining.

Keldur

Agnar Sandmo, *Economics Evolving, A History of Economic Thought*, Princeton 2011

Steven G. Madema and Warren J. Samuels, *A History of Economic Thought*, The LSE Lectures, Lionel Robbins, Princeton 1998